

KARÁTH TAMÁS

Egy ortodox püspök eretneksége: Reginald Pecock pere, 1457*

Furcsán borzolja fel az angol 15. század állóvizét Reginald Pecock St. Asaph-i (1444–1450), majd chichesteri (1450–1458) püspök eretnekpere. A per előzményei és az általa kavart hullámok azonban sokkal inkább arra utalnak, hogy valóságos viharzónába tévedünk, bármelyik motívumot ragadjuk is ki a Pecockra vetülő gyanúk közül. Az eset különlegessége első megközelítésben abban rejlik, hogy egy eseménytelen és a kontinens szellemi pezsgéséből mit sem mutató korszak egyetlen izgalmas – mértéktartóbban fogalmazva, inkább enyhén felborzoló – s ezáltal némi figyelemre számot tartó epizódja lenne. Önmagában már az egyedi momentumokért is érdemes lehorgonyozni: a kor számos eretnekperében egyetlen másik püspököt sem találunk, aki ellen akár csak felmerült volna az eretnekség vádja. Az ortodoxia védelmében és a Wyclif-követő lollardok immár második generációjával szemben fellépő Pecocknak nyilvánosan kellett magát az eretnekség vádja alól tisztáznia, könyveit Londonban elégették, majd a pápai rehabilitáció ellenére élete utolsó éveiben Thorney apátságában tartották házi őrizetben, ahol Bibliáján kívül se papírt, se pennát nem tarthatott maga mellett. Az ész erejében, a logikai szillogizmusok hatalmában és a hitet is igazoló véledhetetlen ítéletében bízó püspök életét valóban nem a saját gondolati rendszerében való hite mentette meg. Valószínűleg az alkotás nélküli életben hinni már nem tudott, és valamikor 1458-ban elsovadt Thorney-ban; ezután eltűnnek ugyanis az életét dokumentáló források.

A korszakkal foglalkozó angolszász irodalom- és történetírás napjainkra – és egyelőre – leszámolt az „unalmas, szürke, sőt érdektelen” 15. század sztereotípiájával.¹ Az eddig meghatározó álláspontok magától értetődőnek tekintették, hogy két színes és szellemében

* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíjának támogatásával készült.

¹ Ez az álláspont hatja át Henry Stanley Bennettnek az *Oxford History of English Literature* sorozatban megjelent kötetét is. Sorait nem mérvadónak, hanem inkább jellegzetesnek tekintem, mely több kutatógeneráció hozzáállását meghatározta az angol XV. század irodalmához és történetéhez: „Chaucer 1400-ban bekövetkező halála egy csapásra megfosztotta Angliát költőfejedelmétől. Követői imitátorok seregét alkotják, akik közül kiemelkedik Hoccleve és Lydgate, néhány skót költő, akik gyér szálakon ugyan még Chaucerhez kötődnek, de megvan a saját hangjuk, valamint egy sor névtelen poéta, akiknek gyökereit már nehezebb feltárni, és akik az udvartól és az arisztokrata udvartartásoktól távoli zordabb vidékeken énekeltek egyszerűbb közönségüknek. [...] Aligha lehet nehezebb feladat annál, mint magyarázatot találni arra, hogy egy korban miért nem születnek nagy irodalmi alkotások. [...] Semmiképp sem ringathatjuk magunkat abban a hitben, hogy Lydgate és társainak gyengesége kizárólag a »kor szellemének« tulajdonítható, ugyanakkor azt sem tehetjük meg, hogy e szellemről nem veszünk tudomást.” Bennett, H. S.: *Chaucer and Fifteenth-Century Verse and Prose*. Oxford, 1948. 97–98. [a szerző fordítása]

nyughatatlan kor között szükségszerű egy sűrű átmeneti időszak. Ugyanakkor azt is adottak vették, hogy a kor szellemi életére ható világi és egyházpolitikai törekvések – IV. Henriknek az eretnekek állami üldözését elrendelő *De haeretico comburendo* statútuma (1401) és a Thomas Arundel canterburyi érsek által hivatalosan 1409-ben kiadott, a népnyelvű írásokat, az intézményes oktatás különböző szintjeit és a teológiai vitákat cenzúrázó konstitúciói – olyan mértékben határozták meg a kor arculatát és hangulatát, mint amekkorára hatást e dokumentumoknak szó szerinti olvasatukban tulajdoníthatunk. Pecock perének tágabb összefüggéseiből azonban éppen az derül ki, hogy a szellemi és akadémiai intézményrendszer is konzerváló intézkedések ellenére a kor tabujait sokszor maguk a konzerválók feszegették, s ennek keretében a szellemi élet intézményes kereteinek és tekintélyének határait próbálták máshol meghúzni. A Pecock alakja és pere körül kirajzolódó polémiából olyan akadémiai világ és közélet körvonalazódik, mely tudatában van a korszak szellemi átalakulásának folyamatával és feszültségeivel, még ha azokra a kollektív félelmen kívül egyelőre más kézzel fogható választ nem is tudott adni.

Pecock perét és „bukását” már eddig is sok szempontból dolgozták fel a püspök életrajzírói és az angol 15. század szellemi életének, valamint egyház- és politikatörténetének kutatói. A történeti kutatásban Pecock alakjának ellentmondásosságát gyakorlatilag a kezdetektől fogva meghatározta az a tény, hogy John Foxe belefoglalta az ortodoxia védelmében és a lollardok ellenében fellépő katolikus püspököt protestáns mártírológiájába. Ahogy Pecock máig egyik legjelentősebb életrajzírója, Vivian H. Green megjegyezte, a püspök megítélése a reformáció korától még több évszázadon át teológiai állásfoglalás kérdése volt, így a 16. század és a 19. század vége közt született Pecock-életírások sokkal többet árulnak el az adott monográfiák történeti–vallási–kulturális kontextusáról, mint Pecockról.² S ezzel minden bizonnyal nincsenek (és valószínűleg nem is lesznek) sokkal másképp a történelmi objektivitás eszméjét maguknak vindikáló historiográfiai paradigmák sem. A felvilágosodás utáni történelemszemlélet a korábbi katolikus – protestáns, illetve konzervatív – vallási reformer kategóriák helyett újabb antagonisztikus ellentétpárokat kínált csak fel a püspök alakjának megközelítésére: irracionális/ultrapápista szemben a racionális/pietista gondolkodóval.³ A Churchill Babington által szerkesztett kétkötetes *Repressor of Over Much Blaming of the Clergy* című Pecock-értekezés kiadásával (1860)⁴ egy korábban kevésbé hangsúlyos motívum vált meghatározóvá az ezt követő Pecock-szakirodalomban: a vallási türelemé, mellyel Pecock messze saját intoleráns kora fölé emelkedik. Mivel e szemléletmód is meglehetősen relatív, Pecock alakja is aszerint változik, hogy mit jelent valójában a 15. század intoleranciája a történészek számára. Napjaink újabb kutatási irányvonala éppen azokat az alapokat és axiómákat ingatja meg, árnyalja vagy éppen dekonstruálja, amelyek eddig nagyjából axiómaként szerepeltek a Pecock-kutatásban, azaz a korszak kulturális és egyházi cenzúrapolitikájának alapjegyzeit.

Az első „kritikai” szövegkiadások és a legújabb Pecock-kurzus közti időszak kritikai sokszínűségének legfontosabb fejleményei két megállapításban foglalhatók össze: (1) a 19–20. század fordulója körüli évtizedekben a pozitivistá történetírás hullámában megjelentették Pecock összes fennmaradt művét, s ezt azóta sem követték újabb, a modern szövegkritika és forráselemzés követelményeit is figyelembe vevő kiadások. (2) A Pecock-elemzések meg-

² Green, V. H. H.: *Bishop Reginald Pecock. A Study in Ecclesiastical History and Thought*. Cambridge, 1945. 2–4.

³ Green: *Bishop Reginald Pecock*, 4–5.

⁴ Babington, Churchill (ed.): *Reginald Pecock: The Repressor of Over Much Blaming of the Clergy*. Vols. 1-2. London, 1860.

szabadultak a korábbi ideológiai keretrendszerektől. A forráskiadásokra és az azokat kiegészítő kéziratfeltárásokra és -elemzésekre épül mind a mai napig a legtöbb, Pecock életútját elemző munka. Green az öt fennmaradt Pecock-mű mellett harminchat olyan címet sorol fel művének függelékében, melyeket a püspök fennmaradt művei említenek, s a lajstromot még vagy fél tucat olyan művel bővíti, melyeket más források tulajdonítanak Pecocknak, s valószínűleg nem azonosak Pecock egyetlen korábban említett művével.⁵ Az öt fennmaradt műből a *Repressor* a *Rolls* sorozatban jelent meg, a *Book of Faith* című dialógust J. L. Morison szerkesztésében adták ki 1909-ben, míg a további három mű mind az *Early English Text Society* sorozatban látott napvilágot: a *Donet* 1921-ben, a *Folewer to the Donet* 1924-ben és a *Reule of Chrysten Religioun* 1927-ben.⁶ Az ötből négy szöveget először közölték, míg a *Book of Faith* című dialógusnak létezett egy 1688-ban kiadott előzménye Henry Wharton szerkesztésében.⁷ A szövegkiadásokat kísérő filológiai érdeklődést tanúsítja Charles Wager cikke, mely Pecock Biblia-idézeteit és hivatkozásait elemzi és veti össze a Wyclif-féle Biblia-fordításokkal.⁸

A filológiai és ideológiai munkák szintéziséből jöttek létre az első átfogó Pecock-monográfiák. Green nagy áttörést hozó életrajzának kiadása (1945) előtt fontos állomás volt Ernest M. Blackie cikke az *English Historical Review*-ban, mely a hit és ráció tengelyében elemzi Pecock írásait, és a püspök gondolati rendszerét a kortársak (Thomas Gascoigne, Thomas Netter of Walden és Thomas Bourchier érsek) által alkotott szellemi közegben vizsgálja.⁹ Green jelentősége nagyrészt abban áll, hogy először foglalja össze a Pecock-kutatás és -kritika több évszázados előzményét, magát is belehelyezve e történetírási tradícióba, megfogalmazza annak néhány hiányosságát, s definiálja saját álláspontját és célkitűzéseit. Általában elmarasztalja történész-elődeit, amiért Pecockot túlságosan egyoldalúan próbálták bemutatni, komplex életművéből és pályájából kizárólag a perére fókuszáltak, s alakját saját korának kontextusától függetlenül elemezték.¹⁰ Saját megközelítésében Green egyszerre szeretné ábrázolni a történelmi, író–alkotó–gondolkodó Pecockot és azt a kort, azokat az érzelmeket, hangulatokat és aspirációkat, melyek Pecockban is rezonáltak.¹¹ Ennek és korának szellemében könyve a 20. század eleji pozitivistá történetírás és a kor levegőjében – bár nem tudományos jelleggel – jelen lévő naív pszichologizálás érdekes keveréke. A könyv hetedik fejezete például Pecock személyiségének főbb vonásait igyekszik megragadni saját írásaiból kiemelt „önreflexiók”-ra támaszkodva, olyan értékek alapján, melyek a korábbi évszázadok keresztény devóciós, lovagi és sztoikus erkölcsi kódexeinek eklektikus keverékét adják. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy Green műve Pecock máig is mérvadónak tekintett életrajza.

⁵ Green: *Bishop Reginald Pecock*, 238–245.

⁶ Morison, J. L. (ed.): *The Book of Faith. A Fifteenth-Century Theological Tractate Edited from the MS in the Library of Trinity College, Cambridge*. Glasgow, 1909.; Hitchcock, Elsie Vaughan (ed.): *The Donet*. Early English Text Society Original Series 156. London, 1921.; Hitchcock, Elsie Vaughan (ed.): *The Folewer to the Donet*. Early English Text Society Original Series 164. London, 1924.; Greet, W. C. (ed.): *The Reule of Chrysten Religioun*. Early English Text Society Original Series 171.

⁷ Wharton, Henry (ed.): *A Treatise proving Scripture to be the Rule of Faith*. London, 1688.

⁸ Wager, Charles H. A.: *Pecock's Repressor and the Wyclif Bible*. Modern Language Notes, vol. 9 (1894) 97–99.

⁹ Blackie, E. M.: *Reginald Pecock*. The English Historical Review, vol. 26 (1911) 448–468.

¹⁰ Green: *Bishop Reginald Pecock*, 1.

¹¹ Green: *Bishop Reginald Pecock*, 7.

Bár részletesebb biográfia azóta sem született, Wendy Scase 1996-ban publikált, rövidebb terjedelmű életrajzi összefoglalója nemcsak abból a szempontból a legteljesebb, hogy összegzi a Pecockkal kapcsolatos 20. századi szakirodalmi eredményeket, és több vitatott kérdésben állást is foglal, hanem gazdag dokumentum-mellékletekkel illusztrálja Pecock életét. Több levéltári forrást ő közöl első ízben.¹² A Pecock alakjával foglalkozó tanulmányok egyike sem nélkülöz egy-egy rövidebb-hosszabb életrajzi áttekintést a chichesteri püspökről, melyek olykor hasznos adalékokkal egészítik ki Green tanulmányát, olykor pedig újabb szempontok szerint rendezik el Pecock életének gyéren dokumentált adatait.¹³ Érdekes módon a 20. század első felét jellemző Pecock iránti felbuzdulás szinte teljesen el-lankadt az 1980-as évek közepétől napjainkig tartó újabb hullámig. Az 1950–1970-es évek gyér publikációs Pecock egyediségének és zsenijének hangsúlyozásával billentik át a mérleget Pecock addig inkább negatívnak mondható recepciójából a másik véglet felé.¹⁴ Az 1980–1990-es évek mikrotörténeti kutatásainak központi kérdése Pecocknak az egyház-szervezetben és a kormányzati gépezetben betöltött szerepe volt. Pecock pere remek laboratóriumi körülményeket kínált a Lancaster–York erőviszonyok tanulmányozására egy viszonylag könnyen lehatárolható jogi eljárás kapcsán.¹⁵

A kortárs Pecock-kutatás Green célkitűzéseit maradéktalanul megvalósította: Pecock pályájának kutatása egyáltalán nem korlátozódik az ellene folytatott perre, és Reginald személye önmagában gyakorlatilag nem is képezi tárgyát egyetlen történeti munkának sem, hanem alakja szorosan összeforrt a korszak cenzúrapolitikáját, gondolkodását, filozófiáját, intellektuális tabujait és autoritásait vizsgáló művekkel. Pecock utóéletének érdekes fordulata, hogy alkotásainak és életének ellentmondásosságai sokkal nagyobb érdeklődést váltanak ki manapság a késő középkori devócióval, irodalommal és szellemtörténettel foglalkozó kutatók körében, mint a politika-, kormányzat- és egyháztörténetesek műhelyeiben. A szemléletváltáshoz nagy lendületet adott Nicholas Watsonnak a 15. századi Anglia szellemi életét megkötő cenzúrapolitika jelentős következményeiről szóló, máig is vitatott és

¹² Scase, Wendy: *Reginald Pecock*. In: Seymour, M. C. (ed.): *Authors of the Middle Ages: English Writers of the Middle Ages*. 3. Aldershot, 1996. 69–146.

¹³ Emerson, Everett H.: *Reginald Pecock: Christian Rationalist*. *Speculum*, vol. 31. (1956) 235–242.; Ferguson, Arthur B.: *Reginald Pecock and the Renaissance Sense of History*. *Studies in the Renaissance*, vol. 13. (1966) 147–165.; Haines, Roy Martin: *Reginald Pecock: A Tolerant Man in an Age of Intolerance*. *Studies in Church History*, vol. 21. (1984) 125–137.; Brockwell, Charles W.: *Bishop Reginald Pecock and the Lancastrian Church: Securing the Foundations of Cultural Authority*. Lewiston – New York, 1985.; Foss, David B.: „Overmuch Blaming of the Clergy's Wealth”: *Pecock's Exculpation of Ecclesiastical Endowment*. *Studies in Church History*, vol. 24. (1987) 155–160.; James, Sarah: *Revaluing Vernacular Theology: The Case of Reginald Pecock*. *Leeds Studies in English*, vol. 33. (2002) 135–171.

¹⁴ Emerson Pecock intellektuális egyediségét hangsúlyozza, míg Ferguson a humanista történelem-szemlélet előfutárát látja Pecockban, lásd: Emerson: *Reginald Pecock: Christian Rationalist*, 235–236.; Ferguson: *Reginald Pecock and the Renaissance Sense of History*, 147–165.

¹⁵ Haines: *Reginald Pecock*, 125–137.; Brockwell: *Bishop Reginald Pecock*, i. m.; Foss: „Overmuch Blaming of the Clergy's Wealth”, 155–156.; Swanson, Robert Norman: *Church and Society in Late Medieval England*. Oxford, 1989. 323–325.; Catto, Jeremy: *The King's Government and the Fall of Pecock, 1457–58*. In: Archer, Rowena E. – Walker, Simon (eds.): *Rulers and Ruled in Late Medieval England. Essays Presented to Gerald Harriss*. London, 1995. 201–222.; Ball, R. M.: *The Opponents of Bishop Pecock*. *Journal of Ecclesiastical History*, vol. 48. (1997) 230–262.

sok szempontból revízió alá vett tanulmánya.¹⁶ Pecock írásai elsősorban a „népnyelvi teológiának” nevezett jelenség szempontjából váltak kiemelten fontossá. A Pecock-kutatás újabb kérdéseit főleg az ortodoxia és heterodoxia találkozásának újabb elemzései határozzák meg, Pecock írásait sokkal tágabb kontextusban, a Wyclif fellépését követő egy évszázad teológiai és szellemi pezsgésében vizsgálják.¹⁷

A kutatások gyakorlatilag kiterjedtek mindazokra a Pecock-életműben felmerülő kérdésekre, amelyek a korszak szellemi életének főbb problémaköreit jelentik. Milyen szerepe volt Pecocknak az állami és egyházi hatalom közt folyó vetélkedésben; milyen mértékben tekinthető Pecock a Lancaster és York családok közt folyó dinasztikus vetélkedés áldozatának? Mennyiben illeszkedik Pecock egyházi pályafutása a kortárs püspökök által befutott életutakba? Milyen stratégiákat alakított ki a püspök a Wyclif-követő lollardokkal szemben; írásaiban hogyan képviselte az Arundel-féle politikát az arundeli cenzúrával szembehelyezkedő hitvallással? És végül, milyen helyet foglalt el a kor intézményes és intézményen kívüli szellemi életében? Ahogy lenni szokott, a történet sokkal bonyolultabb néhány racionalizálható ok vagy azok összegének kimutatásánál. Nem szeretném tehát a „Pecock-narratívák” számát egy újabb verzióval gyarapítani, mert mint látni fogjuk, a kortársak egyértelmű ítéletei is sok irányba tartanak. A Pecock-polémia forrásainak vizsgálata viszont részben arra is magyarázatot adhat, hogy milyen határokat és kiknek az érzékenységét feszegethette írásaival és gondolataival a chichesteri püspök.

Pecock életének és perének forrásai

Pecock életének általunk is belátható ívét nem nehéz néhány tény segítségével megragadni. Mint minden kiragadott adatokra épülő pályarajz, természeténél fogva a következő összefoglalás is szelektív, és a legkevésbé sem képes egy élet – különösen egy bizarr fordulatokat sem nélkülöző élet – komplexitásának ábrázolására, ám egy jellegzetes ívet mégis megrajzol. Pecock valamikor a 14. század végén született, valószínűleg Walesben.¹⁸ Legkésőbb 1409-ben kezdte el stúdiumait Oxfordban, amit 1413–1414 fordulójára valószínűleg befejezett. 1414-től már az Oriell kollégium tagjai közt találjuk. Ha Pecock 1416-ban abszolválta magiszteri tanulmányait a szabad művészetekből, első teológiai fokozatát leghamarabb

¹⁶ Watson, Nicholas: *Censorship and Cultural Change in Late Medieval England: Vernacular Theology, the Oxford Translation Debate, and Arundel's Constitutions of 1409*. *Speculum*, vol. 70. (1995) 822–864.

¹⁷ Kemp, Theresa: *The Lingua Materna and the Conflict over Religious Discourse*. *Philological Quarterly*, vol. 78. (1999) 233–257.; Bose, Mishtooni: *Two Phases of Scholastic Self-Consciousness: Reflections on Method in Aquinas and Pecock*. In: Van Geest, Paul – Goris, Harm – Leget, Carlo (eds.): *Aquinas As Authority: A Collection of Studies Presented at the Second Conference of the Thomas Instituut te Utrecht, 14–16 December 2000*. Leuven, 2002. 87–107.; Bose, Mishtooni: *Reginald Pecock's Vernacular Voice*. In: Somerset, Fiona – Havens, Jill C. – Pitard, Derrick G. (eds.): *Lollards and Their Influence in Late Medieval England*. Woodbridge, 2003. 217–236.; Bose, Mishtooni: *Vernacular Philosophy and the Making of Orthodoxy in the Fifteenth Century*. In: Scase, Wendy – Copeland, Rita – Lawton, David (ed.): *New Medieval Literatures*, vol. 7. Oxford, 2005. 73–99.; Campbell, Kirsty: *Reginald Pecock and the Religious Education of the Laity in Fifteenth-Century England*. *Studies in Philology*, vol. 107. (2009) 48–73.

¹⁸ Scase a Pecock-életrajzokban elterjedtebb 1396–1397-es születési dátum helyett valószínűbbnek tartja az 1390. évet. Scase: *Reginald Pecock*, 1.

1424-ben szerezhette meg. A St. Asaph-i püspöki kinevezését tartalmazó pápai bulla 1444-ben Pecockot a szabad művészetek mesterének és a teológja *baccalaureus*ának nevezi.¹⁹

Egyházi karrierje az 1420-as évek elején kezdődik. 1420 decemberétől alszerpapként szolgál a dunstable-i domonkosok templomában, 1421 februárjában a hatföldi plébániára nevezik ki diakónusnak, majd 1421. március 8-án szentelik pappá. Első plébániai javadalma a gloucesteri Szent Mihály plébánia, melyhez 1424. október 25-én jut, s ezzel egyidőben lemond orielbeli tagságáról. Javadalmát 1431-ig élvezi, mikor a londoni Whittington káptalan feje lesz, mellyel együtt ellátja a Királyi Szent Mihály „Paternoster” plébániai teendőit. IV. Jenő pápa 1444. április 22-én kelt bullájával nevezi ki Pecockot a presztízisében igen csak jelentéktelen walesi St. Asaph püspöki székébe, ahonnan V. Miklós pápa Chichester püspökségébe helyezi át 1450. március 23-án.

Életének két „botrányos” fordulópontja már püspöki tevékenységéhez kötődik. 1447-ben (egyes források szerint 1445-ben) Pecock a londoni Szent Pál-keresztnél prédikált a püspökök feladatairól, s – nem igazán elfogulatlan „méltatói” szerint – állítólag vitatta a püspökök prédikálási kötelezettségét.²⁰ Maga a beszéd nem maradt fenn, de Pecock két kortársa is részletesen beszámol a prédikáció tartalmáról és Pecock főbb konklúzióiról. Thomas Gascoigne *Liber veritatum* című teológiai enciklopédiája több szócikkben elszórva tartalmaz kritikus, sőt nyíltan ellenséges részleteket Pecock akadémiai és püspöki pályájáról.²¹ A másik fontos kortárs beszámoló a sheeni kartauzi kolostor szerzetesétől, William Mede-től származik, akinek feljegyzései közt a prédikáció *reportatió*ját is megtaláljuk. Ezt Churchill Babington olvasata alapján sokáig tévesen *Abbreviatio Reginaldi Pecok* címen tartották számon. Wendy Scase a kézirat tüzetes elemzése után a nehezen olvasható fejlécut *Abrenunciatio Reginaldi Pecokra* javította.²² Az *abrenunciatio* kivonatolja a prédikáció hét konklúzióját, előszavában pedig utal a beszéd fogadtatására és annak következményeire.²³ Pecockot többen tévelygéssel és eretnekséggel vádolták a beszéd tartalma miatt. Az alaptalan vagy nyíltan senki által nem vállalt vádak ellen Pecock valószínűleg egy érseki

¹⁹ „[...]ad dilectum filium Reginaldum [...], in artibus magistrum ac in theologia bacallorium.” IV. Jenő 1444. április 22-én kelt bullájának részletét lásd: Scase: *Reginald Pecock*, 120.

²⁰ Scase: *Reginald Pecock*, 95.

²¹ Gascoigne kétkötetes kéziratát az oxfordi Lincoln College őrzi (MSS Lat. 117, 118), melyből James E. Thorold Rogers közölt részleteket – nem mindig megbízható átirásban: Rogers, James E. Thorold (ed.): *Loci e Libro Veritatum: Passages Selected from Gascoigne's Theological Dictionary Illustrating the Condition of Church and State, 1403–1458*. Oxford, 1881.

²² Mede feljegyzéseinek Pecockra vonatkozó részleteit (MS Oxford, Bodleian Library, Bodley 117, ff. 11–13.) Churchill Babington közölte Pecock *Repressor* című traktátusának függelékében: Babington: *Reginald Pecock: The Repressor*, II. 615–619. A részletet Wendy Scase javított olvasatban közli Pecock-életrajzának 5. mellékletében: Scase: *Reginald Pecock*, 130–132. Scase értelmezése szerint az „*abrenunciatio*” szó nem a középkori latinban általános „lemondás, visszakozás, tételek megtagadása” értelemben szerepel a címben, hanem a klasszikus latin „*renuntiatio*” szó prefixummal megerősített alakjaként, melynek jelentése „intés, intelem, figyelmeztetés”.

²³ Az *abrenunciatio* hét konklúziót sorol fel: (1) Senki sem tudja bizonyítani, hogy a püspökök pozíciójuknál fogva kötelesek lennének saját személyükben prédikálni egyházmegyéjük híveinek. (2) A püspökök mentesek a prédikálás kötelezettségétől. (3) A püspököknek több ismerettel és nagyobb tudással kell rendelkezniük a keresztény hitről, melyekről az alárendelt klérusnak kell prédikálni a híveknek. (4) A püspökök – egyéb lelkipásztori feladataiktól függően – felmenthetik magukat a prédikálás kötelezettsége alól. (5) A püspökök nem kötelesek egyházmegyéjük székhelyén tartózkodni. (6) Sokkal előbbre való a keresztény lelkek gondozása, mint a prédikálás. (7) Sem a pápa, sem az angol püspökök nem esnek a *simonia* bűnébe azért, hogy püspökségüket a pápától anyagi ellenszolgáltatásért kapják. Vö.: Scase: *Reginald Pecock*, 130–131. [a szerző fordítása]

audiencián lépett fel, melynek utólagos eredménye az *abrenunciatio* (tehát intés), melyben Pecock rágalmozóit véleményük nyílt vállalására szólítja fel.

A Pecock ellen 1457-ben induló eljárás talán nem is elemezhető e botrányos prédikáció mint előzmény nélkül. Thomas Gascoigne *Liber veritatum*a többször egyenesen erre az eseményre vezet vissza Pecock talajvesztését és tévelygései kezdetét. A kulisszák mögé azonban csak szórványos utalások révén tekinthetünk be. Ezek nagy része szintén Gascoigne kritikával kezelendő enciklopédiájából származik. Annyi azonban bizonyos, hogy Pecock az angliai Chichester püspöki székébe való áthelyezésével sokkal inkább előtérbe került, és potenciális (vagy már aktív) szereplője lett a Lancaster-korabeli egyház politikai pártfogók közt labilisan egyensúlyozó klikkjeinek. A londoni beszéd mindenestre lassan csillapuló hullámokat vert. Gascoigne tudni véli, hogy Pecockot már John Kemp canterburyi érsek (1452–1454) is maga elé idézte, hogy konklúzióit megvizsgálja.²⁴ Pecockot magát is élénken foglalkoztatta a rá vetülő eretnokség gyanúja: *Folewer to the Donet* című dialógusának egy később keletkezett passzusában még mindig a polémia élével és az *abrenunciación*nál nem kevésbé kihívó hangon számol be arról, hogyan intrikált ellene sikertelenül néhány teológiai fokozattal rendelkező klerikus.²⁵

Időközben azonban a vádak átalakultak, s a Pecock elleni eljárást és írásainak átvizsgálását lezáró konklúziók már egészen új alapokon bírálták a püspököt, akinek „eretnoksége” immár nem névtelen intrikusok koholmánya volt.²⁶ A Pecock elleni jogi eljárás története valószínűleg azzal az évszám nélkül (valószínűleg 1457.) június 24-én keltezett levéllel indul, melyben Beaumont vikomtja figyelmezteti VI. Henriket Pecock felforgató gondolataira. 1457. október 22-én Thomas Bourchier, Canterbury érseke levélben utasítja tartománya papjait, hogy ne marasztalják el Chichester püspökét, mivel ügye éppen tárgyalás alatt áll. A csakis halogatásnak betudható érseki levél megírása után novemberől az események látzólag új fordulatot vesznek, és az eljárás felgyorsul. November 11-én Pecock átvizsgálásra nyújtja át könyveit a lambeth-i érseki palotában. Az eretnek tézisek alól a püspök december 3-án tisztázza magát Lambeth-ben, másnap pedig a londoni Szent Pál-keresztnél nyilvánosan is megtagadja konklúzióit. Ez azonban nem zárja le az eljárást. III. Callixtus pápa 1458. június 13-án kelt levelében rehabilitálja Pecockot, és visszahelyezi Chichester püspökségébe. Ugyanezen év szeptemberében VI. Henrik levélben értesíti Thomas Bourchier-t, hogy a pápai mandátum ellentétes az angol uralkodó prerogatíváit védő, 1353-as *Praemunire* statútummal, és Pecocknak élete végéig szóló járadékot kínál annak fejében, ha lemond püspökségéről. 1459 januárjában II. Pius pápa John Arundelt nevezi ki Chichester püspökévé, majd áprilisban új vizsgálatot rendel el Pecock ügyében, aki az angol király és királyné értesítése alapján visszaesett az eretnokség bűnébe. Pecock valamikor ezt követően kerül házi őrizetbe Thorney apátságában, ahol végleg megfosztják tollaitól.²⁷

A Pecock elleni eljárást meghatározó erővonalakat a legújabb kutatások már nem azonosítják a kor politikai–egyházi klikkjeiről immár vajmi keveset mondó Lancaster–York szembenállással. Wendy Scase éppen Beaumont levele kapcsán hívja fel a figyelmet, hogy a

²⁴ Scase: *Reginald Pecock*, 102.

²⁵ A szóban forgó részlet Pecock saját állítása szerint hat évvel a vádaskodás kipattanása után keletkezett: Hitchcock: *The Folewer to the Donet*, 108–109.

²⁶ A per tényeinek összefoglalását lásd: Scase: *Reginald Pecock*, 103–111.; James: *Revaluating Vernacular Theology*, 158–161.

²⁷ Pecock nevének jelentése (páva) több kortárs beszámolóban is cinikus élcek forrása. Mint azt alább látni fogjuk, Pecock büntetése – tollaitól való megfosztása – azonnal a hiúság bűnébe eső ember bűnhődésének metaforájává vált.

polémia túlmutat a 15. század fekete–fehérre egyszerűsített konfliktusán, s a püspök elleni York-párti összeesküvés teóriája már csak az alapján is kizárható, hogy a vikomt Lancaster-párti volt.²⁸ Scase szerint az ügy előrevitelét eleinte éppen az hátráltatta, hogy a legfelső egyházi és világi körök véleménye megoszlott a tekintetben, hogy szükséges-e a Pecock elleni fellépés. Egyáltalán nem mellékes az a körülmény, hogy Bourchier külön gondot fordított arra, hogy Pecockot megvédje az eljárás hivatalos lezárása előtti elmarasztalásoktól. Ugyanakkor az is világos, hogy ha Bourchier nem is volt különösebben elkötelezett a Pecock elleni vizsgálat iránt, bizonyára voltak olyan egyházi személyek, akikre a korona és a világi körök méltán számíthattak a per előre eltervezett levezénylésében.²⁹

A lambeth-i érseki vizsgálat hat ponton marasztalta el a püspököt, melyek mind a katolikus hit alapvető tételeivel kapcsolatosak:

- (1) Az üdvösséghez nem kell hinni abban, hogy Urunk Jézus Krisztus alászállott a pokolra.
- (2) Az üdvösséghez nem kell hinni a Szentlélekben.
- (3) Az üdvösséghez nem kell hinni a katolikus Anyaszentegyházban.
- (4) Az üdvösséghez nem kell hinni a szentek közösségében.
- (5) Az egyetemes Egyház tévedhet a hit dolgaiban.

(6) Az üdvösséghez nem kell hinni, hogy amit az egyetemes zsinat vagy az egyetemes Anyaszentegyház elrendelt, elhatározott és elfogadott a hit kérdéseiben és a lelkek üdvözülésére, azt Krisztus minden hívőjének el kell fogadnia és vallania, illetve hogy amit a zsinat vagy az Egyház a katolikus hittel és a jó erkölccsel ellentétesnek állapít és ítél meg, azt minden hívőnek ugyanúgy kell elfogadni és megítélni.³⁰

A koncepciók eljárás gyanúja óhatatlanul felvetődik, ha összevetjük a Pecocknak hivatalosan tulajdonított eretnek téziseket azokkal a vádakkal, melyek az eljárást katalizáló vagy annak kimenetelére reflektáló forrásokban olvashatók. Sarah James annak lehetőségét is felveti, hogy az eljárásban egyáltalán nem a tézisek tartalmának, hanem pusztán az eretnekség tényének volt jelentősége. Mivel a politikai szándékkal megindított vizsgálat időközben okafogyottá vált, Pecock is közreműködött a meghallgatás és per mielőbbi lezárásában – akármilyen áron is.³¹ Mivel Pecock műveiben több helyen is fenntartotta tévedésének lehetőségét, és írásait már „hivatalos publikációjuk” előtt saját baráti körében terjesztette a hibák korrigálásának szándékával, az ellene fordított tézisek egy része beleillik a művek ortodox cenzúrájának, illetve átszerkesztésének folyamatába.³²

²⁸ Scase: *Reginald Pecock*, 103.

²⁹ Scase: *Reginald Pecock*, 106. Jeremy Catto is azt képviseli, hogy Pecock ellen nem egy összehangolt kormányzati támadás indult: Catto: *The King's Government and the Fall of Pecock*, 202. Sarah James tovább árnyalja a Pecock-per háttérében húzódó, Wendy Scase által kifejített motivációkat. A Pecock elleni eljárás látványos előrelépéseit és megrekedéseit meggyőzően köti össze a királyi hatalomnak az egyházzal és külpolitikai tényezőkkel szemben adott pillanatban kialakított offenzív vagy defenzív stratégiáival. Lásd: James: *Revaluing Vernacular Theology*, 161–162.

³⁰ A Pecock ellen szegezett tézisek a latin *abiuratió*ban és az eretnek tételek angol nyelvű nyilvános megtagadásában is latinul szerepelnek a per dokumentációját tartalmazó kéziratban (MS Oxford, Bodleian Library, Ashmole 789, ff. 303v-304r). Részletek közlését lásd: Scase: *Reginald Pecock*, 132–134. [a szerző fordítása]

³¹ James: *Revaluing Vernacular Theology*, 162.

³² Lásd például a *Folewer to the Donet* című dialógusának erre vonatkozó megjegyzéseit: *Folewer*, 6., 210.

Mint ahogy azt többen is kimutatták már, a tézisek többségét lehetetlen Pecock fennmaradt művei alapján bizonyítani.³³ Az Egyházzal és egyházi tekintéllyel kapcsolatos érvelések javarészt Pecock legkésőbb írt és fennmaradt művében, a *Book of Faith* című dialógusban koncentrálnak. Green és James viszont éppen arra hívja fel a figyelmet, hogy e mű gondolatai csak nagyon áttételesen tekinthetők az eretnek tézisek előzményeinek. Ha fenntartjuk jóhiszeműségünket, és ragaszkodunk ahhoz, hogy a tézisek valahol megtalálhatóak Pecock írásaiban, akkor kénytelenek vagyunk elfogadni, hogy ezek az írások mind elvesztek. Ugyanakkor aligha hihető, hogy Pecock egymással összefüggő gondolati rendszert alkotó műveiben ilyen mértékű legyen a törés: eretnekgyanus vagy eretneknek ítélt gondolatait csak azok a művei tartalmazták volna, amelyek mára elvesztek, miközben e gondolatoknak semmi lenyomatát nem találjuk fennmaradt, jelentős könyveiben. Aligha tételezhetjük fel, hogy Pecock eretnek gondolatokat tartalmazó műveit szisztematikusan megsemmisítették volna, bár van tudomásunk könyveinek nyilvános elégetéséről. Pecock téziseinek megtagadását rögtön egy égetés követte Londonban 1457. december 4-én. Thomas Bouchier canterburyi érseknek a per után kelt levele is tilalom alá vonja Pecock könyveit, de sem az érseki levél, sem más forrás nem említ egyes címeket vagy műveket, melyeket megsemmisítésre ítélnének Pecock egyéb, ortodox tartalmú könyveivel szemben. Egyedül Thomas Gascoigne, Pecock csillapíthatatlan bírálója ereszkedik polémiába a *Book of Faith* egyházi tekintélyt érintő gondolatai miatt. Nagyon is helyénvalónak tűnik Sarah James véleménye, miszerint Pecock perében legkevésbé sem az eretnek tézisek igazolása és a kánonjogi elemek játszották a főszerepet.

A Pecock elleni eljárás peranyagából³⁴ rekonstruálható kronológiának és narratívának számos alternatívájával találkozunk az eljárás más forrásaiban. A cikk további részében – a források rövid áttekintése után – a különböző verziók kialakulásának és hatásának körülményeit fogom vizsgálni. Elemzésemben arra fogok rámutatni, hogy e verziók a peranyag hiányos ismeretében (vagy ismerete ellenére is) sokkal többet árulnak el a per hátterében húzódó valós erővonalokról és az eljárás ki nem mondott tétjéről.

Valójában már az eljárás egyik forrásának kellene tekinteni John Bury ágostonos szerzetes *Gladius Salomonis* című polemikus írását, melyet Pecock *Repressor* című művére írt válaszul.³⁵ A mű előszava alapján a *Gladius* azonban még az eljárás vége előtt keletkezett, s kevésbé magára a perre, mint Pecock gondolati rendszerére figyel. John Bury szándéka az volt, hogy Pecockot művének szó szerint idézett részleteivel és azok kíméletlen boncolásával hívja tetemre. Scase feltételezi, hogy Bury tevékenysége is azon vállalkozások sorába illeszkedik, melyek a perrel párhuzamosan Pecock írásaiban igyekeztek bizonyítékokat találni a püspök eretnekségére.

Az eljárás menetét több kortárs vagy kortárs elbeszélésekre épülő későbbi krónika rekonstruálja, melyek terjedelme, stílusa és célja meglehetősen széles skálán mozog. Az egyik szélsőséget egy 15. századi londoni városi krónika szűkszavú és tényszerű beszámolója képviseli,³⁶ míg a per gazdagon illusztrált, személyes hangú beszámolóját Whethamstede St.

³³ Green: *Bishop Reginald Pecock*, 60.; James: *Revaluing Vernacular Theology*, 136–142.

³⁴ MS Oxford, Bodleian Library, Ashmole 789.

³⁵ Bury válaszána két kézírata ismert: MS Oxford, Bodleian Library, Bodley 108 és MS Durham, Durham Cathedral Library, Hunter 4° 59. Babington Pecock *Repressor* című traktátusának kiadásában közöl részleteket a második kötet mellékletében (II. 567–613).

³⁶ Nicolas, Nicholas Harris – Tyrrell, Edward (eds.): *A Chronicle of London, from 1089 to 1483; written in the fifteenth century, and for the first time printed from MSS. in the British museum: to which are added numerous contemporary illustrations, consisting of royal letters, poems, and*

Albans-i apát kolostori krónikája példázza. A Pecock-per ábrázolásának szélsőségei a krónikahagyomány korabeli átalakulását tükrözik. Az egyházi szerzők körében még élő minta volt a világkrónika műfaja, melynek késő középkori angol prototípusát, Ranulph Higden chesteri apát *Polychronicon* című világtörténetét John Trevisa 14. századi angol fordítása is népszerűsítette. Ugyanakkor a londoni közemberek által írt napi feljegyzések egyre jelentősebb csoportját alkották a korabeli krónikaszerű beszámolóknak. A világkrónikáktól eltérően e feljegyzések az *annales*ek hagyományát követték: rövid, évekre osztott feljegyzéseiket a londoni polgármesterek és *sheriff*ek ciklusai strukturálták.³⁷ Az egyházi krónikákkal szemben a londoni krónikák majdnem mind angol nyelvűek, tartalmukat elsősorban a közemberek számára látható, London életét meghatározó, de a kormányzati politika kulisszatitkait fel nem táró események határozták meg.³⁸ Pecock 1457. december 4-i nyilvános esküje és eretnek tanainak megtagadása a laikus londoni krónikáirók érdeklődésére is feltétlenül számot tartott.

Míg Pecock perének nyilvános záróaktusát több kortárs beszámoló is megőrizte, a lambeth-i érseki palota zárt ajtóinak mögött folyó perről csak kevés szerzőnek – Thomas Gascoigne-nak és John Whethamstede-nek (Wheathampstead) – van tudomása, s azok is sokszor ellentmondanak a per dokumentumainak.³⁹ Nem meglepő, hogy a krónikák konstruálta Pecock-narratívák kizárólag a december 4-i nyilvános eskütétel köré rendeződnek. A kiemelkedő eseményeket szükségszerűen lajstromozó krónikákban nem is találunk többet a Szent Pál-keresztelnél tett eskü egymondatos említésénél.⁴⁰

Gyökereit, műfaját és stílusát tekintve a londoni városi krónikák közé tartozik a 19. századi szerkesztője által megtévesztő néven elkeresztelt *Londoni ferences krónika* is. John Gough Nichols előszavában megállapítja, hogy a krónika I. Richárd uralmától VII. Henrik uralkodásának végéig egy szokványos londoni krónika, mely több más 16. századi kézirattal rokonítható.⁴¹ A krónika szerzője az 1530-as évektől 1556-ig terjedő évek meglepően részletes és egyedi rögzítésével teszi le névjegyét. A mű mintegy kétharmadát kitevő két és fél évtized krónikája (szemben a maradék harmadot kitevő közel három és fél évszázados történeti áttekintéssel) a *City* egyházi változásait követi aggódó alaposággal. Nichols feltételezi, hogy a volt ferences szerzetes a londoni rendház feloszlása után jutott hozzá egy regisz-

other articles descriptive of public events, or of the manners and customs of the metropolis. (A MSS British Library, Harley 565 és Cotton, Julius B. i. kéziratok alapján) Felinfach, 1995. [az 1827. évi londoni kiadás reprintje]

³⁷ Az „Angol krónikáknak” nevezett forráscsoport közvetlenül a *Brute [Chronicle of England]* próza-krónikájának folytatása. A továbbiakban egyszerűen *English Chronicle* – azaz *Angol krónika* – címen említett forrás kéziratairól lásd: Davies, John Silvester (ed.): *An English Chronicle of the Reigns of Richard II, Henry IV, Henry V, and Henry VI, Written before the Year 1471*. Camden Society, 1856.

³⁸ A korabeli krónikairodalom főbb hagyományairól lásd: Harriss, G. L. – Harriss, M. A. (eds.): *Introduction [to John Benet's Chronicle]*. London, 1972. 159.; Flenley, Ralph (ed.): *Six Town Chronicles of England*. Oxford, 1911. 10–26.

³⁹ A dokumentumértékű kéziratoskat Wendy Scase vetette össze a Pecock-perről nyilatkozó narratív forrásokkal: Scase: *Reginald Pecock*, 106–110.

⁴⁰ *A Chronicle of London*, 139., továbbá a *Miscellanea Historica Civitatis Londinensis* címmel ellátott MS Oxford, Bodleian Library, Rawlinson B. 355 jelzetű kézirat latin nyelvű londoni krónikája, illetve Robert Bale krónikája (MS Dublin, Trinity College, E. 5. 9.), valamint a MS Oxford, Bodleian Library, Gough London 10 jelzetű kézirat londoni krónikája: *Six Town Chronicles*, 111., 145., 159.

⁴¹ Nichols, John Gough (ed.): *Chronicle of the Grey Friars of London*. Camden Society, 1852. V–VIII.

terszerű londoni krónikához, melyet aztán saját érdeklődésének megfelelően és egyéni stílusában folytatott tovább.⁴² A ferences nézőpont ennek ellenére nemcsak a reformáció eseményeit taglaló évtizedekben érvényesül, hanem – amint látni fogjuk – éppen a korábbi eseményekhez képest kicsit bővebben taglalt Pecock-per esetében is.

A londoni krónikáknál bővebb források csoportját három 15. századi krónikarészlet, valamint Thomas Gascoigne teológiai enciklopédiája alkotja. A már említett *Angol krónika*-verzió III. Edvárd uralkodásának végéig szorosan követi a *Brute* prózakerónikát, majd II. Richárd uralkodásától számos részlettel bővíti azt. A krónikakompozíció valószínűleg VI. Henrik uralkodásának utolsó évtizedében (1461–1471) keletkezett Canterbury vagy Malmesbury monasztikus központjaiban.⁴³ Pecock nyilvános esküjét és bűnbánatát angol nyelven is közli, az eskü szövegében pedig négy eretnek tézist idéz latinul. Az epizód egy rövid angol gúnyverssel, majd Pecock kegyvesztett éveinek rövid összegzésével zárul.⁴⁴

John Benet kortárs krónikájának kézírata is tartalmazza Pecock eretnek téziseit – ráadásul nem is egy verzióban. A kézirat tipikus példája a késő középkori, didaktikus céllal készült kompilációknak (*commonplace book*), szerkesztője kiemelt érdeklődést mutatott a politikai és történelmi problémák iránt. A gyűjtemény leghosszabb darabja egy hosszú latin krónika, mely a kézirat 132. és 188. lapja között található, s az 1471. évvel váratlanul megszakad. Ebben Benet angolul idézi Pecock esküjét, melyben öt eretnek tézist sorol fel latinul. A kézirat egy további lapján – szintén a krónikaszerző kézírásával – Pecock esküjének az *Angol krónikával* megegyező verziója olvasható.⁴⁵ A kézirat nagy részét ugyanaz a 15. századi kéz írta, de a kompiláció tartalmaz 13–14. századi töredékeket, valamint tucatnyi későbbi (15. század végi – 16. század eleji) kézírással írt annotációt.⁴⁶ John Benet krónikája, a kézirat leghosszabb terjedelmű műve számtalan más írás – politikai balladák, vallásos versek, próféciák, történelmi és kronológiai töredékek, krónikarészletek és a *memorabilia et mirabilia* kategóriájába tartozó feljegyzések – társaságában olvasható. A kézirat szerkezete és tartalma sok általánosabb filológiai és szerzőségi problémát vet fel. A *possessor*-bejegyzések tanúsága szerint John Benet az 1461 és 1471 közti években mindvégig Harlington plébánosa volt. A krónika 1440 utáni részeinek tartalma azonban arra utal, hogy a szerző huzamosabb ideig élt Oxfordban, illetve Londonban, amire semmi sem utal a korabeli egyházi regiszterekben.⁴⁷ Gerald Leslie Harriss szerint azonban az ellentmondó következtetések egyáltalán nem zárják ki John Benet szerzőségét. A kompiláció tartalmából is látszik, hogy Benet valószínűleg egy kiterjedt kéziratgyűjtő hálózatba kapcsolódott, melynek révén

⁴² *Chronicle of the Grey Friars of London*, VIII.

⁴³ Riley, Henry Thomas (ed.): *Chronica Monasterii S. Albani: Registra quorundam abbatum monasterii S. Albani, qui saeculo XV^{mo} floruerunt. Vol. I: Registrum abbatiae Johannis Whethamstedae, abbatis monasterii Sancti Albani, iterum susceptae; Roberto Blakeney, capellano, quondam adscriptum. Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores* 28. 6/1. Wiesbaden, Kraus Reprint, 1965. [az eredeti kiadás újranyomása: London, Her Majesty's Stationery Office, 1872.], XVIII–XIX.; *An English Chronicle*, VII–XIV.

⁴⁴ *An English Chronicle*, 75–77.

⁴⁵ A per első összegzésében a kézirat a következő öt eretnek véleményt sorolja fel: (1) Pecock tagadja, hogy az üdvözüléshez hinni kell Krisztus alászállásában a pokolra, (2) a Szentlélekben, (3) a szentek közösségében, (4) az egyházi zsinatok megkérdőjelezhetetlen tekintélyében és (5) az Egyház tévedhetetlenségében. A második verzióból hiányzik a második tézis. *John Benet's Chronicle*, 219–220.

⁴⁶ A kéziratot a dublini Trinity College-ban őrzik MS E. 5. 10. jelzet alatt. Bővebb leírását lásd: *Introduction [to John Benet's Chronicle]*, 153.

⁴⁷ *Introduction [to John Benet's Chronicle]*, 169–172.

naprakész londoni értesülésekhez juthatott. Egyik feltételezés szerint Benet 1462 táján szerzett egy olyan szöveget, mely az 1440 körüli időtől rögzítette az eseményeket, s azt már meglévő krónikájának konklúziójaként használhatta fel. Egy másik elképzelés szerint több londoni krónikaszerző által írt szövegrészletet is beépített alapvetően egyházi jellegű krónikájába. Mivel egyik feltételezés bizonyossága sem erősebb a másikinál, egyelőre csak fenn tartásokkal fogadhatjuk el John Benetet a teljes krónika szerzőjének.⁴⁸

A harmadik s egyben legrészletesebb krónikának, a *Registrum abbatiae Johannis Whethamstede abbatis monasterii Sancti Albani* címen ismert kompilációnak szintén vitatott a szerzősége. John Whethamstede két ízben állt St. Albans bencés apátsága élén (1420–1440 és 1451–1465). A *Registrum* második apátságának első évtizedét foglalja össze, de egyes részeit már nyilvánvalóan az apát halála után írták.⁴⁹ Riley szerint a *Registrum* nyelvi hibái, hangvétele, időnként az apáthoz közelálló szerzetesek ellen irányuló erős polemikus éle, John Whethamstede-et felmagasztaló részletei és a nyilvánvalóan későbbi interpolációk miatt nem származhat a mű az apát tollából.⁵⁰ A szöveg továbbá két *registrumra* is utal, melyek közvetlenül vagy közvetve Whethamstede által felügyelt korábbi apátsági krónikák lehettek. E belső utalások is azt valószínűsítik, hogy a Whethamstede-nek tulajdonított *Registrum* olyan, az apát halála után készített kompiláció, amely sokat merít Whethamstede korábbi, mára elveszett feljegyzéseiből.⁵¹ Ennek fényében gyakorlatilag nem lehet megállapítani, hogy pontosan mely részletek kerültek át Whethamstede eredeti krónikájából. Különösen problematikus e felvetés a prózakerónikát tagoló versbetétek esetében, melyek nemcsak színezik a beszámolót, hanem kommentálnak és állást is foglalnak.

Írásom végén külön fejezetet alkotnak Thomas Gascoigne *Liber veritatum* című teológiai enciklopédiájának Pecock életével és perével kapcsolatos szócikkei. Thomas Gascoigne Pecocknál egy nemzedékkel fiatalabb magiszter volt, több ízben az Oxfordi Egyetem kancellárja. Akadémiai pályafutása azonban nagyon is párhuzamosan haladt Pecockéval. Vas-kos teológiai fogalommagyarázatának szócikkei az 1433 és 1457 közti években születtek. Az enciklopédia szerkesztésének *ante quem*je is egy Pecockhoz kötődő esemény: könyveinek nyilvános elégetése 1457. december 17-én. A *Liber veritatum* különböző teológiai és pasztorációs témákkal kapcsolatos, mérhetetlen mennyiségű feljegyzést tartalmaz, melyből – több szócikkben elszórva – kirajzolódik Pecock életének és tevékenységének egy szelete. Az enciklopédia töredékes természetéből adódóan nem szükségszerű, hogy szerzője több szócikken is átívelő, folyamatos narratíva felvázolására törekedjen. Annál meglepőbb az a fejlemény, hogy Gascoigne gyakorlatilag mégis erre törekszik Pecock esetében. Nyíltan vádaskodó és ellenséges hangvételű életrajz-mozaijkjai a Pecock-per és előzményeinek egy lehetséges változatát rekonstruálják nagyjából ugyanazokra az értesülésekre alapozva, melyek a kortárs krónikaíróknak is rendelkezésre álltak.⁵² Ugyanakkor a Gascoigne-narratíva az enciklopédia szükségszerű műfaji korlátainak is alá volt rendelve. Pecock életútja töredékesen bontakozik ki az egyes szócikkekből. A részletek azonban nem statikus blokkokban írják le a püspök pályáját, hanem minden egyes új epizód újabb lendületet ad a Pecock-narratívának: a visszatérő részletek variálódnak, színeződnek s új elemekkel is gazdagodnak. A spirális körhöz hasonlóan bővülő Pecock-életrajz narratív kiegészítései és Gascoigne személyes megjegyzései olyan rendszerré állnak össze, melyben a sokáig elhallgatott

⁴⁸ Introduction [to John Benet's Chronicle], 172.

⁴⁹ *Registrum*, XIV–XV.

⁵⁰ *Registrum*, XIV–XVII.

⁵¹ *Registrum*, XVII.

⁵² Scase: *Reginald Pecock*, 106.

motivumok ugyanolyan fontosak, mint az állandóan ismételt részletek. Gascoigne Pecock-életrajzának valójában két rétege van: a felszínen monoton módon ismétlődő vádjai csak kritikájának és vádaskodásának egyik felét alkotják. E retorikánál sokkal többet árulnak el Gascoigne „elhallgatásai” és szinte láthatatlan cenzúrázásai az enciklopédia szócikkeiben.

A per „hivatalos verziója”

A per bonyodalmainak szálait érdemes a végéről felfejteni. Thomas Burchier canterburyi érsek 1458-ban, legalább öt hónappal Pecock tanainak nyilvános, eskü alatt tett megtagadása után levelet ír egyháztartománya plébánosainak és prédikátorainak, melyben arra figyelmeztet, hogy Pecock vagy lollard szerzők műveinek olvasása szankciókat von maga után: „...hallomást szereztünk róla, hogy canterburyi egyházmegyénkben egyesek – feljebb bölcselkedvén annál, mint ahogy bölcselkedni kell – chichesteri püspöktársunk angol nyelven megírt műveinek könyveit, melyek élénk bocsáttattak, alaposan átvizsgáltattak, majd miután tévedések és eretnokségek gyanújában találtattak, azok olvasását felfüggesztettük és elítéltük [...], továbbá más, a Szentírásból latinról angolra fordított és átültetett műveket birtokolnak, ezen könyveket olvassák és tanulmányozzák, s ezáltal nyilvánvalóvá teszik, hogy a szent atyák tilalmait, valamint az anyaszentegyház rendelkezéseit és határozatait megvetik és semmibe veszik.”⁵³ A levél Pecock könyveit egy kalap alá veszi a lollard bibliafordításokkal, és tulajdonosaikat vagy olvasóikat az intellektuális kutatást, illetve a hiú tudásvágyat – a *curiositast* – tiltó, toposszá vált Szent Pál-i tabuval (Róm. 12:3) félemlíti meg. Szent Pál invokációja egy hosszú egezetikai hagyományt idéz fel a levélben, melynek két alapillére a Burchier levelében is idézett passzuson kívül a Rómaiakhoz írt levél egy közvetlen megelőző verse volt: „*Noli altum sapere, sed time*” (Róm. 11:20).⁵⁴ Bár a korszak néhány, az intézményes akadémiai világ falain kívül írt műve éppen e Szent Pál-i passzus újraértelmezési kísérletéről – és a *curiositas* és *auctoritas* határainak tágitásáról – tanúskodik,⁵⁵ Burchier e próbálkozásokkal ellentétben Szent Pál sorait és az azokat övező vitát

⁵³ „...deduxerit ad auditum quod nonnulli nostre prouincie Cantuariensis plus sapere conantes quam oportet libros habentes diuersorum operum non solum confratris nostri Cicesterensis episcopi in uulgari anglico compositos quos coram nobis exhibitos et per nos examinatos tanquam errorum et heresum suspectos quantum ad usum suspendimus et dampnauimus [...] sed alios e latino in anglicum ex sacra scriptura traductos siue translatos in ipsis libris student et laborant, sanctorum patrum sanctionibus, dictis et decretisque alma mater ecclesia hactenus approbant spretis pariter et neglectis.” [a szerző fordítása; az idézetben szereplő Szent Pál-levélrészlet parafrázisához a Károli-Bibliát használtam; vö.: „Mert a nékem adott kegyelem által mondom mindenkinek közöttetek, hogy feljebb ne bölcselkedjék, mint a hogy kell bölcselkedni; hanem józanon bölcselkedjék, a mint az Isten adta kinek-kinek a hit mértékét” Róm 12:3] Logan, F. Donald: *Archbishop Thomas Bourghier Revisited*. In: Barron, Caroline M. – Harper-Bill, Christopher (eds.): *The Church in Pre-Reform Society: Essays in Honour of F. R. H. Du Boulay*. Dover – New Hampshire, 1985. 187.; Scase: *Reginald Pecock*, 124. Logan 1458 márciusára datálja a levelet. Ezzel szemben Wendy Scase inkább 1458–1459 fordulóját valószínűsíti: Scase: *Reginald Pecock*, 124.

⁵⁴ „Ne légy hát fennhéjázó, hanem félj!” [a Magyar Katolikus Biblia fordítása] Ugyanez Károli Bibliájában így hangzik: „[F]el ne fuvalkodjál, hanem félj.” A tiltott tudás bibliai motivumának korajkori átértelmezéséről írt cikkében Carlo Ginzburg röviden a középkori egezetikai előzményeket is áttekinti; lásd: Ginzburg, Carlo: *High and Low: The Theme of Forbidden Knowledge in the 16th and 17th Centuries*. Past and Present, vol. 73. (1976) 28–41.

⁵⁵ Feltűnő azoknak az angol nyelvű irodalmi, devóciós vagy misztikus (tehát nem egezetikai és nem tudományos) műveknek a koncentrációja, melyek a 14. század végén és a 15. században Szent Pál Rómaiakhoz írt levelének 11:20 verséből kiindulva értelmezik újra szerzőjük és a tilalommal öve-

visszahelyezi konvencionális keretébe, és Pecockot mint a megismerés tabuít döntőjét bélyegzi meg.

Bourchier olvasatában a Pecock-per hangsúlyai eltolódnak, és a per egyes mozzanatai furcsán összemosódnak a vádbeszédként megírt levél új motívumaival. Az érsek csak a per két lényegi elemére, a könyvek átvizsgálására és elítélésére utal. Pecock nyilvánosan elítélt, majd visszavont téziseivel szemben, melyeket – mint korábban láttuk – valójában a szerző fennmaradt írásai sem támasztanak alá maradéktalanul, Bourchier egyetlen elmarasztaló megjegyzése az angol nyelven való írás. Pecock nem téziseivel, hanem szerzői mentalitásának alakításával válik eretnekké, s e tekintetben egy csoportba kerül a Bibliát fordító lollardokkal. Pecock bűne depolitizálódik abban az értelemben, hogy megítélése függetlenedik az őt elítélő eljárástól. Bourchier vádja nem a Pecockot elmarasztaló nyilvános eljárás vádpontjait idézi, hanem a per fennmaradt dokumentációjában elő nem forduló bűnök: Pecock túlzott gógjét és hiú kíváncsiságát. Erre válaszul az érsek egy egezetikai vita megidézésével emlékeztet arra, hogy eretnekséggel egyenrangú bűn az akadémia határainak feszegetése, s Pecock esetét mintegy hivatalosan is visszarendeli az Arundel-féle cenzúrapolitika felségterületére.

Bourchier állásfoglalása érezhetően új irányt szab a Pecock-vita jelentőségének. A per zavaróan ellentmondásos részletei helyett a római passzus körül forgó vita újabb felvonását nyitja meg, s mondanivalóját erősen az aktuális kultúrpolitikai erőtérbe helyezi. A „*noli altum sapere*” tilalmát az intellektuális keresésnek határt szabó, univerzális tabuként erősíti meg. Bourchier levele azonban nem utal arra, hogy a vitát az intézményes akadémiai tekintélyek síkjára is ki akarná terjeszteni, bár levelének célja és címzettjei szükségszerűen emlékeztethették arra, hogy Thomas Arundel óta az akadémiai világ nem maradhatott érintetlen az egyház és az állam kultúrpolitikai törekvéseitől.

A csak szórványosan dokumentált (vagy fennmaradt) eretnekperekéből és az eretneküldözés nyilvánvalóan lankadó hevéből következtethetünk arra, hogy Arundel politikájának alkalmazása messze nem volt következetes és szigorú a 15. század előrehaladtával. Bourchier retorikája, kényszeredettsége és erőtlen fellépése szintén azt az igényt támasztja, hogy egy halványulóban lévő egyházpolitikai stratégiát támasszon fel olyan egezetikai érveléssel álcázva, amit már a korabeli devóciós irodalom – természetéből fakadóan konzervatívabb hulláma – sem tekintett evidenciának.⁵⁶ Ugyanakkor Bourchier fent idézett levélrészlete nem *ad hoc* véleménynyilvánítás Pecock ügyében, hanem egy gondosan előkészített, átgondolt és hosszabb távra szóló stratégia egyik lenyomata. Ezt igazolja Bourchier ko-

zett tudás, valamint az intézményes tekintély és a tekintéllyel fel nem ruházott tanítások kapcsolatát. A Szent Pál-i gondolat újraértelmezésének kereteit vizsgáltam doktori disszertáciomban a következő művek alapján: Heinrich Suso *Horologium sapientiae* című misztikus írásának egy középanyol fordításában (Horstmann, Karl: *Orologium Sapientiae or The Seven Poyntes of Trewe Wisdom, aus MS Douce 114*. Anglia, vol. 10. (1888) 323–389.); a *Wisdom* címen ismert moralitásában (Riggio, Milla Cozart (ed.): *The Play of Wisdom: Its Texts and Contexts*. New York, 1998.); a kelet-angliai eredetű N-Town (korábban *Ludus Coventriae*) misztériumciklus Krisztus és a doktorok című epizódjában (Spector, Stephen (ed.): *The N-Town Play. Cotton Vespasian D. 8. I: Text. II: Commentary, Appendices and Glossary*. Oxford, 1991.), valamint a Pecock-polémiához kapcsolódó írásokban, melyeket a továbbiakban fogok elemezni. Karáth Tamás: „*Altum Sapere*”: *The Risks of the Authority and Responsibility of Knowledge in Late Medieval English „Extramural” Literary Texts*. (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2008). A disszertáció a Doktori Iskola honlapján is megtekinthető a következő címen: <http://doktori.btk.elte.hu/lit/karath/diss.pdf>.

⁵⁶ Lásd az 55. jegyzetet.

rábbi levele, melyet 1458. március 9-én címzett Thomas Bekyntonnak, Bath és Wells püspökének: „... hallomást szereztünk arról, hogy canterburyi egyházmegyénkben egyesek, mindkét nembeli alattvalóink és alárendeltjeink – feljebb bölcselkedvén annál, mint ahogy bölcselkedni kell – nemcsak chichesteri püspöktársunk angol népnyelven megírt műveinek könyveit, hanem e püspök más írásait is, sőt az egyházi tilalmak és a szent atyák rendelkezéseinek ellenére a Szentírásból latinról angolra fordított írásokat birtokolnak, s miután azok közül néhányat ítélőszékünk előtt bemutattak, s mi megvizsgáltuk, azokban az anyaszentegyház rendelkezésével és a katolikus hittel egybe nem hangzó és ellenkező tévedéseket és eretnkségeket találtunk, melyeket elítéltük, és az igazságosság erejénél fogva elrendeltük azok elégetését.”⁵⁷

Alig fél évvel Pecock nyilvános elítélése után az eleinte habozó érsek Szent Pál passzusának („plus sapere quam oportet”) felidézésével pecsételte meg Pecock ítéletét, s az eset emlékét a cenzúrázatlan szellemi alkotások – egyáltalán a tekintéllyel szembehelyezett bárminemű más tekintély – elleni fellépés igazolására használta fel. Bouchier vádja meglepően pontos „bibliai fordítása” azoknak a Pecockkal kapcsolatos legkorábbi aggodalmaknak, melyek a világi kormányzat berkeiben ütötték fel a fejüket, s amelyek valószínűleg az egyházi kormányzatot is megkésett, ám annál látványosabb büntetőlépésekre készítették. A Pecock-per egyes rekonstrukciói világi főurak és a királyi udvar politikai machinációinak tulajdonítják a Pecock-lavina elindítását.⁵⁸ Beaumont feltehetően 1457. június 24-én írt levelében éberségre inti VI. Henriket a királysága stabilitását fenyegető hitbéli széthúzással szemben, amely legalább akkora mótely, mint „Mahomet” hite. A lollardok második és harmadik nemzedékével foglalkozó számos tanulmány kiemeli, hogy a kor politikai nyelvében a „lollard” az „eretnek” vagy „hitbéli felforgató” szinonimája lett minden politikai szembenállással gyanúsítható vagy konkrét felforgató,⁵⁹ ahogy azt a vikomt logikája is tanúsítja. A veszély legfőbb forrását ő Pecockkal azonosítja, bizonyítás helyett pedig magáért beszél a retorika – a püspök a világi kormányzat útjában áll: „Mostanában egyre zajosabban terjed az a híresztelés, hogy új hittételeket koholnak, és azokat alattomosan – egyéni és eddig soha nem hallott módokon – az emberek fülébe akarják csepegtetni, miáltal a mi hitünk olyan végveszélybe, ha máris nem végromlásba került, mint – ahogy a hír járja – soha „Makamete” [Mohamed] óta. [...]

És azt is mondják, hogy ez a Pecock, Chichester püspöke hivalkodásával és hiú tudásvágyával [curiosite] igencsak felfuvalkodott elméjében, ezért jobb lesz annak mielőbb véget vetni, utánajárni és felséged hatalma és rendelkezése szerint az érsekekhez, prelátságokhoz és a doktorokhoz utalni kivizsgálásra. És ha a hír hitelt érdemlően bizonyítást nyerne, ítéljék el,

⁵⁷ „...ad nostrum deduxit auditum quod sunt nonnulli nostre Cantuariensis prouincie vtriusque sexus subditi et subiecti plus sapere quam oportet, libros diuersorum operum habentes, non solum confratris nostri Reginaldi Cicestrensis Episcopi in vulgari Anglicos compositos verum eciam alios nonnullos per eundem confratrem nostrum et alios contra prohibiciones ecclesiasticas et sanctorum patrum decreta, e Latino in Anglicum ex sacra scriptura translatos; quorum certos coram nobis iudicialiter pro tribunali sedente exhibitos et diuersimodi examinantur, hereses, errores et contra determinacionem sancte matris Ecclesie male sonantes ac fidei orthodoxe contrariantes, continentes, dampnauimus et eosdem iusticia exigente decreuimus comburendum.” [a szerző fordítása] A levelet idézi Scase: *Reginald Pecock*, 123–124.

⁵⁸ Scase: *Reginald Pecock*, 103–106.; Green: *Bishop Reginald Pecock*, 49.; Catto: *The King’s Government*, 202–203.

⁵⁹ Aston, Margaret: *Lollardy and Sedition 1381–1431*. Past and Present, vol. 17. (1960) 1–44. A cikket Aston egy későbbi tanulmánykötetében újra megjelentették: Aston, Margaret: *Lollards and Reformers: Images and Literacy in Late Medieval Religion*. London, 1984. 1–48.

és bűnhődjön felséged akaratából (aki mindenki véleménye szerint olyan, amilyenek egy világi fejedelemnek lennie kell, hogy a szükség idejében az egyház tőle remélhessen segítséget és támogatást).⁶⁰

A levél nemcsak arra figyelmezteti Henriket, hogy Pecock írásaiban teológiailag kétségbe vonható állítások szerepelnek, hanem egyenesen előrebocsátja a még csak tervben létező pert záró ítéletet. Beaumont szellemi elbizakodottsággal és öntelt kíváncsisággal – azaz a *vana curiositas* toposzával – vádolja Pecockot. A levél kimondott célja az, hogy a királytól olyan eljárás kereteinek megteremtését sürgesse, amelyben az intellektuális elbizakodottság elleni konvencionális panaszok megalapozott jogi vádakká fordíthatók át. Beaumont párhuzamos diskurzusok furcsa igényével lép fel levelében, amit Bouchier későbbi, egyházmegyeje plébánosainak írt levele be is teljesít. A megoldást önmagában mégsem az eretnek-kirakatper jogi síkra terelt játszmája vagy Bouchier egzegetikai színezetű újraértelmezése jelentette. A pert a világi és egyházi kormányzat képviselőinek egymást visszhangzó retorikája keretezi, mely Pecock bukásának szükségességét vagy (immár lezárt) tényét a püspök túlzott gőgjének és szellemi önteltségének tulajdonította. Míg azonban a pert szorgalmazó hang elszántan, de mégis bizonytalanul igyekszik igazolást nyerni retorikájához, a pert utólag értelmező Bouchier-visszhang saját bizonytalanságát megkésve azzal oszlatja el, hogy ugyanezt a retorikát Thomas Arundel retorikájának tudatos feltámasztásával köti össze.

Pecock perének visszhangjai a korabeli krónikákban: a „hivatalos verzió” utóélete

A Pecock elleni eljárás számottevő nyomot hagyott a korabeli vagy a nem sokkal később keletkezett elbeszélő forrásokban, melyek Thomas Gascoigne kivételével mind a per valamely látható mozzanatát helyezik előtérbe. Nem találkozunk olyan nyilvánvaló polemizálással, mint ahogy azt az eljárás hivatalos verziójának megszületésében végigkövethettük, ugyanakkor a per egyéni célokat vagy aspirációkat igazoló – Pecockkal akár személyesen is szembehelyezkedő – nyílt átértelmezését sem látjuk (mint Gascoigne esetében). A terjedelmében, részletességében, stílusában és hangvételében szélsőségesen eltérő krónikabejegyzések első megállapításra azt bizonyítják, hogy Pecock elítélése a korabeli nyilvánosság élénk figyelmét váltotta ki. Az esemény egyik legrövidebb méltatásával egy 15. századi londoni krónikában találkozunk, melyben az 1457. év bejegyzései közt egyebek mellett egy mondat szerepel Pecock könyveinek elégetéséről is: „Ebben az évben a franciák kifosztották Sandwich szigetét. És ugyanebben az évben szigorú őrizet alá vették Londont: a kapukat minden éjjel örök vigyázták, és a városi tanács két tagja is őrködött. Nem sokkal ezután a lordok és a király megegyeztek, és körmenetben vonultak a Szent Pál-székesegyházban. Ebben az évben tagadta meg tanait Pecock püspök, és könyveit elégették.”⁶¹

⁶⁰ Scase: *Reginald Pecock*, 121.

⁶¹ *Chronicle of London 1089–1483*, 139. [a szerző fordítása] Több korabeli londoni krónika is hasonló tömörséggel emlékezik meg Pecock nyilvános bűnbánatáról, melyeket a továbbiakban az egyes források bővülő részletességének sorrendjében idézek: „Ebben az évben [1457–1458] Pecock nyilvánosan visszavonta tanait a Szent Pál-keresztelnél.” *Six Town Chronicles*, 159. „In isto anno [1457–1458] xxvij die novembris [sic] episcopus cicesterensis nomine Pecok stetit ad crucem sancti pauli londonii coram omni populo et abiuravit ibidem manifeste certos articulos heresis et ibidem multi de suis libris fuerunt combusti.” *Six Town Chronicles*, 111. „Item [1457–1458] Pecock magiszter, Chichester püspöke december 3. napján, szombaton Lambeth-ben, visszavonta összes eretnek tézisének Canterbury, Winchester és Rochester püspökeinek jelenlétében; nyilvános bűnbánatot róttak

A *Londoni ferences krónika* (*London Grey Friars' Chronicle*), melyet a rend egyik utolsó „túlélője” jegyzett le a szerzetesrendek feloszlása körüli pillanatokban, VIII. Henrik korában, Pecock nyilvános visszalépésének ferences szálaait emeli ki: „Ebben az évben [VI. Henrik uralkodásának 36. évében] november 27. napján, ami vasárnapra esett, Pecock, Chichester püspöke, akit több eretnek tézise miatt is megvádoltak, nyilvánosan kiállt a Szent Pál-kereszthez, és eskü alatt visszavonta azokat, s a prédikáció szokásos idejében a canterburyi érsek, a londoni, a durhami püspök és több más prelátnak jelenlétében tanait megtagadta. És ugyanott a prédikáció idejében sok általa írt eretnek könyvet – melyek sok pénzbe kerülhettek – ítélték el és égették el a saját szeme láttára. Idősebb William Goddard doktor, ferences provinciális emelte ellene az eretnokség vádját.”⁶²

E rövid krónikarészletek kevésbé lépnek fel azzal az igénnyel, hogy a kor egyik fontosnak ítélt eseményéről részletesen számoljanak be, hiszen ez sem az adott krónikák műfaji adottságából, sem a javarészt kulisszák mögött zajló eljárás jellegéből adódóan nem volt lehetséges. A rövid krónikák nem törekednek arra sem, hogy a pernek a nyilvánosság számára erősen megszürt látható felületéből a mélyben húzódó erővonalakra következtessenek. Pusztán annak tanúja, hogy Pecock eskü alatti visszakoizása 1457 végének egyik jelentős eseménye maradt a kollektív emlékezetben is.

A hosszabb elbeszélő forrásrészletek az előbbiekkal szemben olyan kísérleteket őriztek meg számunkra, melyekben nyilvánvalóan kívülálló szerzőik igyekeznek a per számukra rejtett részleteit kiegészíteni vagy megalkotni. E forrásanyagok nem történelmi hitelességük vagy a megtörtént események pontos részletessége révén válnak értékesek számunkra, hanem az azokat átható koncepciók és értelmezési szándékok folytán, melyek egyrészt a hivatalos verzióval (és annak kialakítóival) való kapcsolatukra, másrészt pedig a hivatalos verzió által burkoltan sejtetett erővonalakra reflektálnak. Wendy Scase több ilyen hosszabb krónikarészlet eltéréseit elemezte annak a kéziratnak a fényében, amely a per dokumentumait tartalmazza.⁶³ A források tartalmának részletes összevetésétől eltekintek, hiszen elsődleges célom nem az, hogy a források hitelességének kérdését firtassam a per leírása kapcsán. Elsősorban arra keresem a választ, hogy a Pecock eretnokségéről és téziseinek nyilvános megtagadásáról szóló diskurzust hogyan alakította a Pecock-per hivatalos verziója és a kollektív emlékezet, még ha e beszámolókat a kortársak által terjesztett feljegyzések alapján készülték is.

A John Benet krónikáját tartalmazó, kétes szerzőségű kézirat két verzióban is megőrizte Pecock téziseinek nyilvános megtagadását és vallomását. Az első az 1457. év eseményei közt szerepel, és öt eretnek tézist sorol fel, míg a második verzió csak négy eretnek tézist említ. E második változat – bár az elsővel megegyező kézírásban maradt fenn – a kézirat végén, egy javarészt későbbi kéz által írt történelmi feljegyzések közt található.⁶⁴ A két dokumentáció közti eltérésnek feltehetőleg Benet is tudatában lehetett, ám ez a legkevésbé sem zavarta Pecock vallomásának megítélésében: a püspök gondolataiban és tanításában tévelygett, mivel „az emberi értelmet fölébe helyezte az Ó- és Újszövetségnek, valamint az Anyaszentegyház tekintélyének és rendelkezésének”.⁶⁵

ki rá, melyre másnap reggel a Szent Pál-keresztnél került sor nagy közönség és sok ember szeme láttára; számos könyvét elégették.” *Six Town Chronicles*, 145. [a szerző fordítása]

⁶² *Chronicle of the Grey Friars of London*, 20. [a szerző fordítása]

⁶³ Scase: *Reginald Pecock*, 103., 106–109.

⁶⁴ Lásd a 92–93. oldalt.

⁶⁵ *John Benet's Chronicle*, 219. [a szerző fordítása]

A kánonjog által előírt eskü szövegének szigora, önkritikája és elmarasztaló hangütése alapvetően meghatározza a Pecock peréről beszámoló hosszabb krónikák hangvételét. Mivel e források mind a pert lezáró aktust tekintik az eljárás csúcspontjának, Pecock bukása mindegyikben ugyanabból a nézőpontból jelenik meg. A Pecockkal szemben emelt vagy felmerülő egyedi vádak helyett (melyek Pecock perét mindenképpen megkülönböztetik a kor számos más eretnekperétől) azt a tényt hangsúlyozzák, hogy Pecock is eretnek volt. A hosszabb elbeszélő forrásokban Pecock hétköznapi lollarddá alakul át, akinek gondolatai, tanításai és talán még megjelenése is alkalmas arra, hogy ébren tartsa a lollardok szektájával kapcsolatban kialakult korabeli elképzeléseket és sztereotípiákat.⁶⁶ John Benet krónikájában Pecock perének leírása szinte észrevétlenül egybefolyik egy essexi eretnek nyilvános bűnbánatáról beszámoló epizóddal. Pecock vallomása után a szerző mindenféle átvezetés nélkül fordul a „rákövetkező vasárnap” eseményeihez, melynek főszereplőjéről lassan kiderül, hogy már nem azonos Pecockkal. A két eretnekper egymás mellé helyezésével azonban sokkal inkább a hasonlóságokat felnagyító áthallások, mintsem az egyediségeket hangsúlyozó eltérések dominálnak.⁶⁷

Pecock „lollard metamorfózisát” szolgálják a satirikus elemek és gúnyversek is. Az úgynevezett *Angol krónika* és Whethamstede *Registruma* gúnyversekkel figurázza ki Pecock igyekezetét, hogy az értelmet akarta a hit fölé helyezni. E több-kevesebb fűzfapoétai ihletettséggel költött – olykor-olykor jambusokban, latin verseknél hexameterekben is lüktető – versikékkal számos korabeli krónikás köszörülte nyelvét a démonizálás minden eszközt elbíró lollardokon.⁶⁸ Az *Angol krónika* szerzője Pecock nyilvános vallomását egy satirikus verssel kommentálja, mely kárörömmel beszél a hit és ráció természetes hierarchiáját megbolygatók kudarcáról.⁶⁹

Whethamstede *Registruma* sem fukarkodik epés megjegyzésekkel. A szerző itt is próza és vers ötvözésével építi fel pazar allegóriáját, melyben Pecock végül kiöklendezni kényszerült a hitetlenség mérgezett italát.⁷⁰ A satíra Pecock (angolul „páva”) nevét sem kíméli; Whethamstede a keresztelés torz rítusát játssza végig Pecockkal. A leleplezett páva már csak egy tollaitól megfosztott bagoly („bubo”), aki rekedt hangon próbálja elbűvölni hallgatóit, de porhintését kíméletlenül leplezi a nem kevés indulattal fűtött támadás, mely a 13. század elején írt *Bagoly és csalogány* (*The Owl and the Nightingale*) marakodását idézi vissza egy 15. századi püspök kegyvesztettsége láttán. Az irodalmi előzménnyel szemben azonban itt a vita explicit konklúzióval ér véget, ami az arany középút biztonságát javasolja

⁶⁶ A lollardok szektás megítélésének kialakulásában különösen fontos szerepet játszottak a külső megjelenésükkel, viseletükkel kapcsolatos korabeli sztereotípiák. Lásd: Hudson, Anne: *The Pre-mature Reformation: Wycliffite Texts and Lollard History*. Oxford, 1988. 144–148.

⁶⁷ *John Benet's Chronicle*, 220–221.

⁶⁸ A már idézett *Londoni krónika* így kommentálja az 1401-ben kihirdetett *De haeretico comburendo* statútum első áldozatának nyilvános megégetését: „*Hereticus credat ve' perustus ab orbe recedat / Ne fidos ledat satel hunc baratro sibi perdat.*” *A Chronicle of London, 1089–1483*, 92.

⁶⁹ „*Wythe wonder the that reson nat telle can, / Howe a mayde ys a moder, and God ys manne, / Fle reasoune, and folow the woundre, / For beleue hathe the maystry and reasone ys vnder.*” („Csak csodáld, mit elméd elfogadni nem mer: / Hogy a szív fiút szült, Isten pedig ember. / Ítéled megcsal, járj a hit nyomában, / Mert a hit parancsol, s elméd a szolgálja. – a szerző fordítása) *An English Chronicle*, 77.

⁷⁰ „*Sic etiam intoxicator ille impiissimus, qui perfidiae venenum imbiberat, ut ipsum, imbitum, effunderet iterum, ac populum simplicem in fide infective informaret, expuit ipsum modo, taliterque evomuit, quod 'Dum Sol dat radium, Mars gerit aut gladium,' ipsum rebibere, seu reglutire, nullatenus ausus erit.*” *Registrum Whethamstede*, 288.

a szélsőséges magasságokban és mélységekben való kalandozásokkal szemben. Pecock a *hybris*éért lakoló ember furcsa paródiája lett. Akár a mélyben, akár a magasban feszegette a határokat Pecock (bár a latinban egyre megy: „*noli altum sapere*”), Whethasmtede biztosságos toposzokkal és hosszú múltra visszatekintő irodalmi konvencióval helyettesíti a Pecock-per igazi tétjéről való elgondolkodás időszerűségét:

Tollaitól megfosztván, ékét vesztí a páva,
 Szótlan szárnya szegett, csak károgva hebeg.
 Hírnév és becsület kísérték egykor a szárnyast,
 Páva maradt a neve, baglyot rejt veleje.
 Kénytelen elbúcsúzni nevétől, s tiszte is elszáll,
 Hogyha hitében inog, s Istene ellen fordul.
 Ily csúfos vég nem vár arra, ki ezt olvassa,
 Túl mélyen ne kutass, nagy magasokra se hágj!⁷¹

Pecock lollard színekkel való átfestésének egy másik közkeletű eszköze volt, hogy a chichesteri püspök elleni vádakát összemosták a lollardok gyakori „tévelygéseivel”. Korábban megállapítottam, hogy Pecock pere abban mindenképp egyedi volt a korszakban, hogy a püspök mindvégig tudatosan elhatárolta magát attól a gondolat- vagy hitrendszerrel, melyet a korabeli ortodoxia intézményes képviselői egyszerűen „eretnységként” vagy „lollard tévelygésként” címkéztek. Bár az eltérő változatokban fennmaradt vádak néhány elemét wyclifi hatásokra is vissza lehetne vezetni, Pecock konklúziói a lollard szemléletet feltételező, de teljesen egyéni logikai rendszerből kinövő gondolatok voltak. Ennek ellenére a legtöbb forrás felnagyítja a per azon részleteit, melyek a Pecock és a lollardok közti gondolati rokonságra utalhatnak. A kortárs szerzők Pecock elmarasztalását két gyakran visszatérő érveléssel igazolják: az arundeli cenzúra szemében gyanúsnak minősülő népnyelven írt és cenzúrázatlan írásokat terjesztett a laikusok körében. John Benet krónikája első helyen említi, hogy Pecock angolul írt, s csak másodsorban, hogy a Miatyánk és a Hiszekegy egyéni változatát alkotta meg.⁷² Az *Angol krónika* Pecocknak saját Biblia-fordítását rója fel: „Reynold Pocockot [sic], Chichester püspökét, a teológia doktorát, aki hosszú időn át fáradozott, hogy a Szentírást angol nyelvre fordítsa le [...], bizonyos hittételekben eretnységgel vádolták.”⁷³ Whethasmtede *Registruma* némileg habozni látszik, hogy Pecock melyik hibáját tekintse súlyosabbnak – az anyanyelven való írás tényét vagy az apostoli hitvallás önkényes

⁷¹ „*Sic deplumatus pavo fuit, et spoliatus, / Sique sibi siluit, vox quia rauca fuit. / Sic dudum volucris, quae nomen habebat honoris, / Bubo, non pavo, dicitur esse modo. / Nomine privari vult, atque gradu spoliari, / Qui violat fidei dogmata, sive Dei. / Ne sic priveris, haec qui legis, aut spolieris, / Nec basse tendas, nec nimis alta petas.*” [a szerző fordítása] *Registrum Whethasmtede*, 288.

⁷² *John Benet's Chronicle*, 219. Az eretnekperben Pecocknak tulajdonított tézisek többsége valóban a keresztény hitvallás egyes téziseinek felülbírálatát vetik Pecock szemére, de nincs tudomásunk a Miatyánk hasonló szellemben megfogant egyéni átíratáról vagy kritikájáról.

⁷³ *An English Chronicle*, 75. Pecock Biblia-idézeteinek elemzéséből ugyanarra a következtetésre jutott Babington és Wager. Biblia-passzusai jórészt a második Wyclif-Biblia szövegét követik, kivéve, amikor Pecock nyilvánvalóan emlékezetből idéz – különösen a *Repressor* első szakaszában. Wager szerint Pecock Biblia-parafrazisai *Repressor* című kései művében nem mutatnak feltűnő következetességet a forráskövetésben, ugyanakkor a mű vége felé haladva egyre pontosabbak, illetve szöveghűek lesznek. Wager, Charles H. A.: *Pecock's „Repressor” and the Wyclif Bible*. *Modern Language Notes*, vol. 9. (1894) 97.

átírását: „ama bizonyos üdvösséges imán kívül, melyet minden tanítók legbölcsebb tanítója, tudniillik Jézus Krisztus saját nyelvével költött, még három másikat tett közzé a saját anyanyelvén, és azokat szóban is terjesztette; ráadásul az Egyház három hitvallásához hoztátette a maga negyedik, népnyelvi változatát.”⁷⁴

Pecock nemcsak egyes téziseiben válik eretnekké az elbeszélő forrásokban, hanem az ellene emelt eretnekségvád egész lényére, hitvallására, sőt természetére rávetődik. Ugyanakkor egyetlen krónika sem mutat különösebb érdeklődést Pecock téziseinek gyökerei vagy alakulása iránt. A püspök nyilvános elítélése és visszakozása egyetlen statikus mozzanatként jelenik meg. A nem mindennapi esemény függetlenedik Pecock korábbi jelentéktelenebb, de megütközéssel kísért megnyilvánulásától, mely a krónikák hallgatása ellenére kétségkívül kapcsolatba hozható azzal, hogy ő lett a furcsa eretnekper főszereplője. Thomas Gascoigne *Liber veritatum* című enciklopédiájából és néhány korabeli dokumentumból kiderül – ahogy már említettük –, hogy Pecock 1447-re (mások szerint 1449-re) tehető londoni prédikációja ugyancsak irritálta az egyházi köröket.⁷⁵ A források továbbá a „hivatalos verzió” azt a nehezen leplezhető formai következetlenségét sem segítenek áthidalni, hogy Pecock eretnek tézisei egy-két kivételtől eltekintve gyakorlatilag nem is lelhetőek fennmaradt műveiben. A kollektív hallgatást erősítik meg a korabeli elbeszélő források is: Pecock egyetlen könyvére, írására, de még csak egy címre sem hivatkoznak. Egyetlen utalást sem találunk arra, hogy milyen összefüggésben írta le Pecock az ellene szegezett téziseket.

A korabeli vagy korban közeli elbeszélő források sokszínűségük ellenére a hivatalos verzió diskurzusának elemeit használják fel. A perből parabola lesz, melynek központi eleme annak az embernek a bukása, aki az isteni tabukat akarta kifürkészni. Két forrás – Whethamstede *Registruma* és az *Angol krónika* – nyíltan is a „hivatalos verzió” érvelését felhasználva alakítja saját beszámolóját. Whethamstede a Róm. 12:3 evokációjával nagyítja fel Pecock romlottságát, s retorikailag ezzel készíti elő a püspök szánalmas bukását: „És így ez a bukott pásztor, aki minél többet okoskodott, annál okatlanabb lett, és akinek elméje minél higgadtabbnak látszott, annál inkább tévelygett, végül belátta, hogy megtévedt, megtörve kijózanodott, alázatosan magába szállt, és még alázatosabban megvallotta, hogy eltévelyedett, de kijózanodva már világosan megmutatta bölcselése, meddig kellett volna bölcselkednie.”⁷⁶

A *Registrum* egy korábbi passzusában Whethamstede a Római levél másik kulcsfontosságú versét idézi (Róm. 11:20), amikor a Pecockéhoz hasonló eretnekségek természetéről

⁷⁴ „[...] ultra orationem illam salvificam, quam Doctor doctorum doctissimus, Dominus, videlicet, Ihesus Christus, proprio suo ore composuit, ederet in suo vulgari nedum alias tres, et populo dicendum proपालaret, quinimmo ulterius, ad tria Symbola Ecclesiae [...] superadderet in vulgari etiam suo quartum”. *Registrum Whethamstede*, 280.

⁷⁵ Thomas Gascoigne álláspontjának különlegessége éppen abban rejlik, hogy Pecock sorozatos bal lépéseinek nyitányát e londoni prédikációra vezeti vissza. A prédikációt követő érseki kihallgatás dokumentumait a MS Oxford, Bodleian Library, Bodley 117 őrzi.

⁷⁶ „Sicque pastor ille perditissimus, qui in quanto plus sibi sapuit, in tanto plus desipuit, quantumque in se sanioris opinionis videbatur sibi fuisse, tantum magis insaniuit, insaniorisque opinionis convincebatur extitisse, humiliter modo de se sentit, humiliter in se sapit, humiliterque, immo humillime, fatetur se errasse, ac quod apud se sapuit amplius quam oportuit ipsum sapuisse.” [a szerző fordítása; az általam kiemelt részlet a Róm 12:3 versére építi szójátékát] *Registrum Whethamstede*, 287–288.

elmélikedik.⁷⁷ Az *Angol krónika* a Róm. 11:20 evokációjára történő hivatkozást az „*altum sapere*” kifejezés körülírásával – mintegy glosszájával – helyettesíti: „Reynold Pocockot [sic – K. T.], Chichester püspökét, a teológia doktorát [...], aki túllépte a teológia és a keresztény hit határait, bizonyos hittételekben eretnokséggel vádolták meg”.⁷⁸ A VI. Henrik uralkodásának végén írt, befolyásos monasztikus körökkel kapcsolatba hozható két legrészletesebb elbeszélő forrás egybehangzóan a püspök bukásának „hivatalos verzióját” örökítette meg. A Római levélről (és annak a korabeli autoritás koncepcióját érintő verseiről) folyó egzegetikai vita láthatóan olyan, az intellektuális vagy vallásos heterodoxiáról folyó diskurzusokra húzott kényszerzubbonyt, melyek megvitatása nem nyert hivatalos engedélyt a tekintély határait meghúzó egyházi vagy világi intézmények képviselőitől.

Egy akadémiai ellen-narratíva: Thomas Gascoigne

Első ránézésre Gascoigne a „hivatalos verzióhoz” híuen interpretálja a Pecock-pert. Írásának hangvételét meghatározzák a Whethamstede *Registrum*ának stílusát idéző szatirikus vers- és prózakommentárok és kiszólások. Pecock önteltségének kifigurázása sem marad el a korabeli krónikák eszköztárából: „Bolond pedig az az ember, aki a napot akarja nyilaival elsötétíteni; nem kevésbé volt bolond Pecock, aki saját szavait köpte Szent Jeromos, Ambrosius és a többi egyházatyá ellen, mivel az írásaikra kilőtt nyilak a támadó fejére estek vissza, amikor – Isten igaz ítéletére – megtagadta saját tévedéseit, eretnek nézeteit és könyveit, és azokat maga is a lángok közé kívánta.”⁷⁹ De Gascoigne elbeszélésében a szellemi felfuvalkodottságot erkölcsi alapon bíráló vád mellett ugyanakkora – ha nem nagyobb – jelentőséget nyert Pecock intellektuális megsemmisítése. Gascoigne beszámolója egyedülálló a tekintetben, hogy a „hivatalos verzió” végkicsengésével megegyező vádiratát arra az évrre építi fel, hogy Pecock bukását az akadémiai élet szabályaival való visszaélése idézte elő, azaz hogy a chichesteri püspök semmibe vette az akadémiai intézményrendszer tekintélyelvű berendezkedését.

Pecock perének története – ahogy arra már utaltunk – több, egymást is ismétlő szócikkből áll össze Gascoigne enciklopédiájában. Az utolsó s egyben leghosszabb rész összegzi a prédikációs botrány következményeit, és végigköveti a Pecock elleni eljárást a könyvek átvizsgálásától azok nyilvános elégetéséig. Az önmagában is teljes – bár nem minden részletet említő – beszámoló mindent annak a ténynek rendel alá, hogy Pecock a tilalmak ellenére átlépte az Egyház és az egyházatyák által megszabott határokat. Pecock meghallgatása Gascoigne verziójában a királyi tanácsban zajlik, a chichesteri püspök ellen emelt legfőbb vád pedig az volt, hogy „bonyolult témákat” angolul fejtegetett.⁸⁰ Ugyanez a motívum visz-

⁷⁷ „In tantum etenim in suo sensu de sua scientia superbierat, taliterque se supra se in altum elevabat” *Registrum Whethamstede*, 280.

⁷⁸ *An English Chronicle*, 75.

⁷⁹ „Fatuus est enim homo qui sagittat ut destruat solem; sic fatuus fuit iste Pecok qui verba evomebat contra sanctos jeronimum, Ambrosium, et alios plures sanctos patres, et eorum scripta, nam sagittae suae contra scripta eorum emissae ceciderunt super caput ipsius sagittantis, quando justo Dei iudicio errores suos, et haereses, et libros suos proprios abjuravit, et ipsos comburi optavit.” *Loci e Libro veritatum*, 217.

⁸⁰ „[M]ultum infesti erant ei propter diversas causas; una fuit, quia scripsit tales profundas materias in Anglicis, quae magis aptae erant laedere legentes et audientes quam illis proficere.” *Loci e Libro veritatum*, 213.

szatér a Pecock tételeinek nyilvános cáfolatakor felolvasott vádak közt is.⁸¹ A latin „*altum*” szó kétértelműségét (magas és mély) Gascoigne az utóbbi jelzővel oldja fel. Bár az egzegetikai vitában a tabuk hagyományosan a felfelé irányuló kereséssel kapcsolódtak össze, Gascoigne ugyanilyen veszélyt tulajdonít a tanulmányokban és kutatásban való elmélyülésnek, melynek kimenetele ellentmond a hivatalos kánonnak. Az irányok megfordítása azonban még markánsabban kijelöli e kánon egyik képviselőjének „vertikális” félelmét és azon igyekezetét, hogy a Szent Pál-i figyelmeztetést ő is az intellektuális keresést tiltó tabuként értelmezze. A *Liber veritatum* további részleteinek bővebb elemzése azonban arra is rávilágít, hogy Gascoigne e tabuhoz nemcsak elvi megfontolásból ragaszkodott, hanem saját személyes céljaira, akadémiai tekintélyének megerősítésére és Pecockkal szembeni érvényesítésére is felhasználta a régről ismert toposzokat. Gascoigne számára életbevágóan fontos volt, hogy fenntartsa a „hivatalos verzió” retorikáját (még ha más érvelést is talált ahhoz). Ha Pecock teológiai doktori fokozata pusztán arra szerzett belépőt a püspököknek az akadémia világába, hogy annak rendszerét kétségbe vonja, milyen alapon vitathatta – vagy tagadhatta meg – Gascoigne e jogot Pecocktól, az intézményrendszerben társult kollégájától?

Wendy Scase nem tulajdonít különösebb jelentőséget Pecock és legfontosabb kortárs kritikusa, Gascoigne közti ismeretség lehetőségének. Valószínűbbnek tartja, hogy az életútbeli párhuzamok ellenére személyesen soha sem találkoztak, mivel erre nincs semmiféle „perdöntő” bizonyíték.

Bár Pecock valóban a londoni prédikációs botrányval lép be Gascoigne narratívájába, nem kevésbé feltűnő, hogy a kritikus mekkora jelentőséget tulajdonít Pecock méltatlan körülmények közt megszerzett doktori fokozatának. Gascoigne „szerkesztett” verziójában ez az epizód megy át a legszembevetőbb átalakuláson. Nyilvánvaló, hogy Gascoigne-t személyesen is foglalkoztatta Pecock akadémiai előmenetele. Hogy a féltékenység katalizátora valójában egy ismerős vagy egy ismeretlen, de Gascoigne pályáját időről-időre megkísértő és keresztező sorstárs volt-e, szinte mellékes annak tükrében, hogy a két „tudós” pályája bizonyos szálakon mégiscsak összefonódott. Gascoigne és Pecock előmenetelének összevetése számos érdekes megállapításra ad lehetőséget: bár Gascoigne – ahogy Wendy Scase érvel –, egy „nemzedékkel fiatalabb” volt, Pecockot „behozva” hódította meg az egyetemi pálya mérföldköveinek számító stációkat. Gascoigne valószínűleg akkor kezdte oxfordi tanulmányait, amikor Pecock megszerezte a szabad művészetek magiszteri fokozatát 1416-ban. Első teológiai fokozatuk megszerzésének idejére Pecock Gascoigne-nal szembeni előnye teljesen eltűnt (Gascoigne 1423-ban, Pecock pedig egy évre rá lett a teológia *bacclaureusa*). Egy bő évtizeddel később (1434) Gascoigne-t a teológia doktorává avatják, míg Pecock ugyanezt a fokozatot csak 1444-ben szerzi meg. A fennmaradt archívumok alapján Gascoigne 1436-ban, illetve később még két alkalommal 1442–1443-ban és 1445-ben volt az Oxfordi Egyetem kancellárja.⁸²

⁸¹ „*Scripsit altas materias, i.e. profundas, in Anglicis, quae potius abducerent laicos a bono quam ex vero simili plures ducerent ad bonum.*” *Loci e Libro veritatum*, 214.

⁸² *Loci e Libro veritatum*, XBIII–XIX.; Scase: *Reginald Pecock*, 78–79. Pronger későbbi időpontot (ca. 1420) feltételez Gascoigne egyetemi tanulmányainak kezdetére. Pronger, Winifred: *Thomas Gascoigne. Part 1*. *The English Historical Review*, vol. 53. (1938) 611. Emden regisztruma 1429-re teszi Gascoigne első említését Oxfordban. Ebben az évben az Exeter College-ban bérelt szobát, majd ugyanebben az évben átköltözött az Orielle, ahol 1449. február 8-ig maradt állandó rezidens. Ekkor „*pro diversis donis que ex largiflua bonitate sue caritatis nostro collegio antedicto contulit*” szobájának térítés nélküli használatával jutalmazták. Emden, A. B.: *A Biographical Register of the University of Oxford to A.D. 1500*. Vol. 2. Oxford, 1957. 746.

Gascoigne többször is visszatér Pecock doktori fokozatszerzésének körülményeihez, de a legbővebb beszámoló a Pecock-narratívát kiadó szócikkek utolsó részében szerepel. Amikor az epizód Pecock könyveinek megégetéséhez ér, a beszámolót hirtelen keserű nekrológ hatását keltő szakasz szakítja félbe: „S akkor abban a temetőben, Szent Pál apostol keresztjénél saját [Pecock] szeme láttára elégették ennek a Reginald Pecock magiszternek a könyveit, aki Walesből származott, most Chichester püspöke volt, előtte a walesi St Asaph püspökésébe ült, egykor az oxfordi Oriell kollégium tagja, s szintén Oxfordban a teológia doktora lett, de tanulmányi előmenetele sem fokozata megszerzése előtt, sem azután nem történt pro forma, s fokozatát csakis az oxfordi oktató magiszterek különleges engedélyének, jobban szólva érdemtelen kegyének és a rosszra való rábólintásának köszönheti – amint arról én, Thomas Gascoigne részletesen értesültem. Amikor Pecockot Willelmus, Suffolk hercege és Walter Hart, Norwich püspökének közbenjárására a chichesteri püspökségbe helyezték át, s Pecock egy ciszterci szerzetes vezetése alatt elkezdte teológiai stúdiumait, akkor én, az imént említett Gascoigne (aki a yorki egyháztartományban születtem) oxfordi kancellár voltam az 1445. év folyamán, s amikor a fent nevezett évben, hónapban és napon Pecock könyveit elégették Londonban, ez a Pecock püspök maga is jelen volt az égetésnél, s a püspökök lábainál ült.”⁸³ Pecock könyveinek megégetése a szerző bukásának és (kissé megalólegzett halálának) allegóriája lesz. A Szent Pál-kereszt nem azáltal nyer jelentőséget, hogy ez volt Pecock korábbi prédikációs botránjának helyszíne, hanem hogy temető is egyben. Ebben a szánalomtól és együttérzéstől mentes megemlékezésben Gascoigne még utoljára elmarasztalja Pecockot méltatlan doktori eljárásáért. Az utolsó visszatekintésből kirajzolódó vádak szerint Pecock soha nem folytatott akadémiai tevékenységet („*in scolis pro forma sua*”), éppen ezért fokozata sem szakmai érdemeit ismerte el. Végezetül Gascoigne utal Pecock pártfogóira, Suffolk grófjára és Norwich püspökére, s ezzel olyan politikai színezetű manóvert sejtet a háttérben, ami az egyetemi tanácsot annak idején kényszerű döntés meghozatalára kötelezhette.

Gascoigne mindkét „gyanúsítást” előkészíti az enciklopédiából kirajzolódó narratíva korábbi szócikkeiben. A Pecock eretnekségét tárgyaló, jóval korábbi részletben a patrónusok motívumát más összefüggésben építi be a Pecock-életrajzba: St. Asaph püspökét két ismeretlen személy közbenjárására helyezték át Chichesterbe.⁸⁴ Ugyanez a részlet Pecock kétes akadémiai háttérét is szóvá teszi: „[Pecock] kiemelt kegy által lett doktor Oxfordban. Ugyan-

⁸³ „[C]ombusti fuerunt tunc ante eum ad crucem Sancti Pauli apostoli, in illo cimiterio, libri ejusdem magistri Reginaldi Pecok, Wallici origine, et tunc episcopi Cicistrensis, qui antea fuit episcopus Assavensis in Vallia, et quondam fuit socius collegii de Oriell in Oxonia, et doctor fuit Oxoniensis in Theologia, et nec ante gradum illum nec post gradum illum fecit aliquem actum in scolis pro forma sua, sed recepit illum gradum per dispensacionem, i.e. per dissipacionem seu licenciam ad malum per regentes in Oxonia, ut ego Thomas Gascoigne novi, quando ipse Pecok, provisus tunc in episcopum Cicistrensem per media Willelmi ducis Suthfolciae et Walteri Hart episcopi Norwycensis, incepit in Theologia sub quondam monacho Cisterciensis ordinis, quando ego, praedictus Gascoigne, Eboracensis diocesis natus, fui cancellarius Oxoniae circa annum Dni 1445, et quando libri praedicti Pecok fuerunt combusti Londonii, anno, die et loco praedictis, ipse episcopus Pecok fuit praesens in loco combustionis eorundem, sedens ad pedes episcoporum.” *Loci e Libro veritatum*, 215.

⁸⁴ „Reginaldus Pecok, Wallicus origine, et episcopus Assavensis in Wallia, postea Cicistrensis episcopus, qui per [H]enricum sextum, regem tunc juvenem, instancia duorum virorum factus est ibidem episcopus.” *Loci e Libro veritatum*, 26. Gascoigne egy későbbi utalásban csak William de la Pole-t említi, aki Pecock útját egyengette a püspöki székre: „Anno Dni 1449 praedicavit Reginaldus Pecok episcopus Assavensis, et postea, per media Willelmi Pule ducis Suthfolciae, episcopus Cisestrensis...” *Loci e Libro veritatum*, 41.

is soha ezt megelőzően nem válaszolt egyetlen doktornak sem az előírások szerint, ami feltétele lett volna kinevezésének, és teológiai tanulmányai során sem teljesített egyetlen feladatot sem Oxfordban. Hogy azóta abszolválta volna ezeket, nem tudjuk. Mindenesetre oxfordi stúdiumainak kezdetétől a mai napig egyetlen akadémiai előfeltételt sem teljesített: nem adott elő, nem prédikált, nem vett részt és nem kérdezett és határozott disputákban.”⁸⁵

Pecock (Gascoigne által biztosan nem ismert) akadémiai teljesítményével kapcsolatos kételemek nyoma sincs a Pecock-nekrológban: a kritikus itt már tényként kezeli a bukott püspök alkalmatlanságát. Először is azt állítja, hogy Pecock kivonta magát az akadémiai világ által kötelezően előírt penzumok elvégzése alól, ebből következően nem is lehet képes arra, hogy megfelelő érvekkel igazolja akadémiai státuszát. Ugyanakkor Gascoigne azt is megfogalmazza, hogy Pecock státuszához való ragaszkodását nem támasztja alá pályája, s ezért az írásai által felvetett problémák az akadémiai világ határain kívülre tartoznak.

Gascoigne látványos erőfeszítéssel készíti elő Pecock akadémiai száműzetését. Pecock sohasem kötődött hivatalosan az akadémiai világ egyetlen intézményes képviselőjéhez sem, s ez elég is volt Gascoigne-nak ahhoz, hogy Pecockot ő maga is leírja anélkül, hogy a püspök téziseit tartalmilag tárgyalnia kellett volna. Gascoigne első formai érve azon nyugodott, hogy Pecock prédikációját nem lehet az egyetemi mértékkel megítélni, mivel az a pasztoráció területéhez tartozik (így a problémát az intézményes egyházi tekintélyekhez utalta át). Másodszor Pecock írásait az akadémiai világ falain kívülre delegálta azzal, hogy szerzőjük nem ismeri el az akadémiai gondolkodás kereteit megszabó szabályokat. Pecock eretnekségének második érve közvetlenül összekapcsolódik a püspök (Gascoigne szerint 1449-ben elmondott) botrányos londoni prédikációjával. A források közül egyedül Gascoigne vonja a két eseményt ok-okozati összefüggésbe. Pecock püspöki pasztorációról vallott eltérő álláspontja egyben az akadémiai intézményrendszer heves kritikáját váltja ki: „nem tartják tiszteletben a szent [egyház]atyák által meghúzott határokat, hanem a szentek bizonyosságát átlépve, a természetfilozófiát tévesen alkalmazzák saját szándékaik igazolására”.⁸⁶ Végül Pecock angol nyelvű írásainak elemzése újabb alkalmat ad Gascoigne-nak, hogy a püspök doktorrá avatásának gyanús körülményeit állítsa előtérbe: „Ez a Reginald, aki a formális előfeltételeket mellőzve teológiai tanulmányokat kezdett Oxfordban, s doktorrá avatták, soha nem adott elő az egyetemen a fokozat megszerzése után, és semmiféle akadémiai tevékenységet nem folytatott, hanem az elmúlt húsz évben több angol nyelvű könyvet állított össze és írt.”⁸⁷ Az angolul megírt könyveket nyilvánvalóan nem tekinti nagy szakmai fegyverténynek. Pecock népnyelvi műveinek tartalmát ugyanakkor csak szóbeszéd alapján ítéli meg, kritikája bevallása szerint hallomásból származó véleményekre épül. Bármily követ-

⁸⁵ „[Pecock] doctor fuit in Oxonia per gratiam [absolutam]. Nunquam enim respondit alicui doctori pro forma sua, ut esset doctor, nec aliquem actum in scolis fecit in Oxonia, postquam incepit in theologia. An postea faciet nescitur a nobis. Per omnes annos a die inceptionis suae in Oxonia usque ad diem praesentis scripturae nullum actum fecit scolasticum, nec legendo, nec praedicando, nec disputando, nec determinando.” *Loci e Libro veritatum*, 26. Rogers az „absurdam” szót tévesen „absolutam”-nak olvassa.

⁸⁶ „non humiliter se retinent infra terminos sanctorum patrum, sed transferunt se ipsos ultra sanctorum testimonia, et philosophiam naturalem false applicant ad suum intentum.” *Loci e Libro veritatum*, 28.

⁸⁷ „[I]ste Reginaldus, qui absque forma aliqua debita in Oxonia ad incipiendum in sacra theologia factus est doctor, ibidem per gratiam non rexit post doctoratum nec aliquem actum scolasticum ibidem fecit post doctoratum, sed plures libros Anglicanos per viginti annos edidit et scripsit.” *Loci e Libro veritatum*, 30.

kezetesen igyekszik is magát eltávolítani Pecocktól, végül mégiscsak véleményét nyilvánít *Book of Faith* című könyvének akadémiai szellemű vitájában.

Gascoigne narratívájában Pecock e kései művének bírálata vezeti be a püspök meghallgatásának és nyilvános elítélésének körülményeiről szóló leghosszabb epizódot, melybe jelképesen az akadémiai világ is belegabalyodott. Pecock *Book of Faith* című dialógusa egy ponton megkérdőjelezi Nagy Szent Gergely, illetve közvetve az Egyház és az akadémiai intézményrendszer végső tekintélyét, ami magyarázatot is ad arra, hogy a doktorok népes táborára miért kapcsolódott a perbe.⁸⁸ A „tekintély” e kézzel fogható manifesztációja láttán Pecock és álláspontja nyomban összeroppant. Pecock kísérleteit Gascoigne a szellemi egyenjogúsítás elkeseredett küzdelmeként értékeli, mely szerinte szármalmas kudarcot vallott. Pecock vereségéhez Gascoigne azonban nem egyedül asszisztál, hanem mindazon tekintély „megidézésével”, akik a megismerés és tudás állandónak tekintett határait voltak hivatottak kijelölni. Ettől a ponttól kezdve Gascoigne vádló hangja ironikusra vált. Elbeszélésének hátralévő epizódjaiban Pecockot már csak hívős leereszkedéssel emlegeti. Pecock minden igyekezetét arra a megállapításra redukálja, hogy a püspök a rációt akarta a hit fölé emelni; válaszként Gascoigne az általa értelmezett doktori alkotómunka definícióját állítja szembe: „A doktori munka lényege ebben áll: minél pontosabban feltárni más doktorok szavainak értelmét, azaz jelentését és szerzőik szándékát, azokat a lehetőség szerint nyíltan megcáfolni, vagy bizonyítani, hogy azok a kijelentések, melyek által a katolikus egyház megerősíti, tanítja, prédikálja és nagy tisztelettel övezi az életszentséget és a hitvallást, hamisak lennének.”⁸⁹ Gascoigne ironizáló hajlamát tovább erősíti Pecock-narratívájának az az epizódja, miszerint Pecock ragaszkodott ahhoz, hogy ügyét és az ellene szegezett vádakát vele intellektuálisan egyenrangú (tehát az akadémiai intézményrendszert képviselő) felek vizsgálják ki, mivel püspöktársai szellemi felkészültségét nem ismerte el. Gascoigne forrásrészleteinek tükrében ez a mozzanat is a chichesteri püspök fatális státuszbeli tévelygéseit igazolja.⁹⁰

⁸⁸ „[D]iversi doctores Theologiae Oxonienses et Cantabrigienses multa fecerunt contra eundem episcopum Pecok, praedicando, scribendo, et determinando publice Londoniis in praesencia archiepiscopi Cantuariensis Stafford, qui fuit civilista, et in praesencia eciam plurium episcoporum, et postea coram archiepiscopo Cantuariensi, Kemp nomine, et postea coram domino Thoma Bouschir, archiepiscopo Cantuariensi inter quos doctores praecipue in causa Dei fuerunt M. Petrus Hyrford, Lincolnensis diocesis; M. Willelmus Myllyngton, Eboracensis diocesis; doctor Thomas Eborall; doctor Johannes Burbach; et doctores egregii eciam iij ordinum patrum; et doctor Hugo Damlet; qui in diversis scriptis ipsius Pecok Anglicis et Latinis ipsum errorem et haereticum indicaverunt.” (*Loci e Libro veritatum*, 208.) Jeremy Catto e lista alapján megállapította, hogy Pecock kritikusaiknak zöme a prédikátoroknak ahhoz az új nemzedékéhez tartozott, akik már az arundeli ortodox hitterjesztés szellemében nevelkedtek. Catto: *The King's Government*, 205.

⁸⁹ „[H]aec est opus doctorale, sc. magis aperire sensum seu intellectum et intentum verborum aliorum doctorum, quam ea frontose negare, vel ea falsa esse asserere, quorum sancta vita et doctrina per catholicam ecclesiam sunt approbata, lecta et praedicta, et magna reverencia digna.” Gascoigne: *Liber Veritatum*, 210.

⁹⁰ „Pecok episcopus, exclusus illo anno de concilio regis et regni, optavit et peccit quod non iudicaretur secundum iudicium illorum doctorum, sed per sibi pares, quos estimabat esse non episcopos Angliae, qui tunc, ut credebant aliqui, inventi sunt minus habentes, sed optat habere tales examinatos librorum suorum quos ipse vocabat sibi pares in scolastica disputatione [...]” *Loci e Libro veritatum*, 211–212. Joel Thomas Rosenthal 15. századi angol püspökökről írt tanulmánya a mellett érvel, hogy a korabeli püspökök általánosan magas szintű képzettsége elmosta a *scholares* és a többi püspök közt korábban húzódo éles választóvonalat, mivel a püspökök gyakor-

Gascoigne teológiai enciklopédiájának Pecockra vonatkozó szemelvényei közvetlen kapcsolatot teremtenek Pecock akadémiai kudarca és könyveinek elégetése között. A püspök tanainak nyilvános visszavonását és az azt kísérő rituálét Gascoigne a szellemi intézményrendszer megtisztításaként értelmezi, melynek kettős célja van: Pecock politikai pártfogói fellépésének elítélésével visszaállítja az egyetem autonómiáját, ugyanakkor ezt az autonómiát alárendeli a szellemi intézményrendszer abszolút korlátainak, a hagyomány által kikristályosodott tekintélyek feltétel nélküli szolgálatának.

TAMÁS KARÁTH

The Heresy of an Orthodox Bishop: The Trial of Reginald Pecock, 1457

Reginald Pecock was the only high-ranking clergyman tried for heresy in 15th-century England. Advocating new methods for addressing and instructing the laity, the bishop wanted to defend orthodoxy, but in 1457 he was ultimately pressured to recant several of his views in public. The analysis of the debate surrounding Pecock also casts light on the attempts of reinstating or lifting the limits imposed on intellectual quests. The official “version” of Pecock’s case, described in a letter of Thomas Bourchier, Archbishop of Canterbury, condemns all who fall into the sin of vain curiosity by reading Pecock’s books. The archbishop does not engage himself in the academic discourse of the taboos of knowledge; he places his judgment of Pecock into the context of the exegetical debates over the interpretation of Paul’s two verses (Rom 11:20 and 12:3). Contemporary and close-contemporary popular and monastic chronicles elaborate on the main theme of the official version. Thomas Gascoigne, Chancellor of the University of Oxford, provides an academic alternative to the official assessment of Pecock’s case. He was the only one in the dispute to discredit Pecock on the basis of his scholarly inaptitude: his argument attacks the bishop’s failure to meet the “pro forma” requirements of academia. The broader context of Pecock’s trial reveals that, in spite of the censorship measures affecting the intellectual and academic institutions of the age, the taboos on intellectual activities were more often evoked and harped on by the very authorities. In the Pecock debate we see an academic world, which was very much aware of the intellectual transformation and tensions of the age, even if its only response was collective fear.

latilag mind rendelkeztek valamilyen egyetemi fokozattal. Rosenthal, Joel Thomas: *The Training of an Elite Group: English Bishops in the Fifteenth Century*. Transactions of the American Philosophical Society, vol. 60. (1970) 18.